Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

Азәрбајчан кәнчләри

1919-чу ил октјабрын 27-дән чыхыр

АЗӘРБАЈЧАН ЛККИ МК-нын ОРГАНЫ • «АЗЕРБАЙДЖАН ГЯНДЖЛЯРИ»—ОРГАН ЦК ЛКСМ АЗЕРБАЙДЖАНА

№ 15 (10821) ЧӘРШӘНБӘ АХШАМЫ, 13 ФЕВРАЛ 1990-чы ИЛ. Гијмәти 3 гәпик.

Фотомүхбиримиз Ү. Мурадовун чәкдији бу шәкилдә Бакы Камвол-Маһуд Истеһсалат Бирлијинин ишчиләри (солдан) Пәрванә Мустафајеваны, Ләтафәт Бәкированы, Камал Илјасову вә Бәјим Мәммәдованы көрүрсүнүз.

1990-чы ил февралын 7-дә Сов.ИКП МК пленумунда

М. С. ГОРБАЧОВУН јекун сөзү

Узун музакирәләрә ујмамаг үчүн бир нечә кәлмә данышмаг истәјирәм, чүнки бу үч күн әрзиндә партијанын Мәркәзи Комитәси пленумларынын ичлас салонунда кетмиш бөјүк сөһбәти баша чатдырмаг лазымдыр.

Зәннимчә, пленумда бүтүн мәсәләләр комплекси әтрафында кечирилмиш дискуссија музакирә етдијимиз сәнәдләрин вә проблемләрин мигјасына вә јенилијинә ујғун иди. Индики пленуму белә сәчијјәләндирмәк олар: о, МК-нын, бүтөвлүкдә партијанын өлкәдәки вәзијјәтлә әлагәдар, јенидәнгурма просесләринин нечә кетдији илә әлагәдар чох бөјүк гајғысыны вә чох бөјүк нараһатлығыны үзә чыхарды. Пленум бүтүн јенидәнгурма просесләрини амансызчасына, тәнгиди тәһлил етди, бунун әсасында нәји нә чүр етмәк лазым кәлдијинин прогнозуну верди. Бу, Сов.ИКП МК-нын платформасында муәјјән етдијимиз сијаси истигамәтләрдә өз әксини тапмышдыр.

Јәгин, XIX партија конфрансынын гәтнамәләри үзәриндә апарылан ишдән сонра бу, нөвбәти һалдыр ки, бүтүн МК сәнәдләр үзәриндә, нечә дејәрләр, ган-тәр ичиндә ишләмишдир. Бундан мән чох мүһүм нәтичә чыхарырам: бурада тәзаһүр Сов.ИКП МК-нын платформасында әксини тапмышдыр — будур ки, вахты чатмыш проблемләри јенидәнгурма, чәмијјәти јениләшдирмәк вә Сов.ИКП-ни јениләшдирмәк јолларында һәлл етмәк лазымдыр. Бу, әсас фикирдир.

Икинчи фикир дә, мән дејәрдим, медалын икинчи тәрәфидир. Инди биз нәинки ағлымызла, һәтта сөзүн әсл мә'насында бүтүн вүчудумузла һисс едирик ки, гәти һәрәкәт етмәк лазымдыр. МК, һөкумәт, Али Совет гәти һәрәкәт етмәлидирләр. Буну она көрә демирәм ки, биз онлара тапшырыг веририк. Хејр, биз өз мөвгејимизи билдиририк. Ән башлычасы да будур ки, бүтүн бу органлара дахил олан коммунистләр бу фикрә әсасланыб һәрәкәт етмәлидирләр. Биз даһа вахт итирә билмәрик. Партијанын Мәркәзи Комитәсинин үнванына һаглы дедиләр: Инди кечикмәк јолверилмәздир, чошғун, мүхтәлиф, мүрәккәб просесләрә башчылыг етмәк лазымдыр ки, сағлам мејлләр горунсун, бунлар мөһкәмләндирилсин, позучу мејлләри арадан галдырмаға вә ја сөндүрмәјә чәһд едилсин.

Һөкумәтдәки коммунистләр һәрәкәт етмәлидирләр. Зәннимчә, һөкумәтдә ишләјән партија үзвләринә јол- Коммунистләр бүтүн саһәләрдә фәал вә сәмәрәли һәрәкәт етмәлидирләр. Бир сөзлә, биз гүввәләри јенидән груплашдырыб бирләшдирмәли, јенидәнгурманы вә әмәли ишләри гәтијјәтлә ирәлиләтмәлијик. Бу, икинчи фикир.

Биз јенидәнгурманын дәрин гатларына ендикчә, бүтүн тәбәгәләрә тохундугча, чарпышан тәрәфләрин мөвгеләри, мәнафеләри үзә чыхыр. Биз һисс етдик ки, бурада да јенидәнгурма кедир. Бу, чәмијјәтимизин кечирдији бүтүн һалларын ин'икасыдыр.

Биз бурада фикир мүбадиләси едәркән вә чәтин дискуссијаја јекунлар вураркән бә'зән бу, мәнлијимизә тохунур. Бу салонда кәскин нитгләр сәсләнир. Лакин әввәл-ахыр биз башлыча вә мәнчә, мүтәрәгги нәтичәјә кәлирик. Бах, бу нәтичә әсасында да фәалијјәти бирләшдирмәк лазымдыр.

Дискуссија олду. Гәрар гәбул едилди. Програм тәсдиг олунду. Истигамәтләр вар. Кимин нә сөз дедијини вә бу сөзүн кимә аид олдуғуну отуруб һесабламаг јох, ишләмәк кәрәкдир. Амма биздә белә мүтәхәссисләр вар! Һеч чүр алыша билмирик ки, нормал дискуссијалар просеси кедир, рә'јләр лар јохдур. Рә'јләр мүбаризәси вар, дискуссијалар кеткедә кәскинләшир, бу ајдындыр. Бах, мән бүтүн өлкәдән кәлмиш фәһлә-көмүрчүләрлә көрүшдүм — онлар мәнә нә гәдәр информасија вердиләр! Биз дә муәјјән дүшүнчәләрлә ичласа, сәнәдләрин музакирәсинә кәлирик, орада мүгајисә, кәскин сөһбәт кедир. Малков јолдаш, демәк истәјирәм, гој һеч кәсдә шүбһә јаранмасын ки, Сијаси Бүро куја парчаланыб, куја ишләр харабдыр. Белә шејләр јохдур вә чалышмаг лазымдыр ки, белә шејләр олмасын. Инди биз МК-да, Сијаси Бүрода, бүтүн партијада белә сынагдан чыхырыг — зирвәдә олмаг лазымдыр.

Бу «зирвә» һаггында Алексејевич дедикләри чох хошума кәлди. О тәкчә һүгугчу дејил, онда фәлсәфи мүнасибәт дә вар. Белә кејфијјәтләрин — фикир ифадәсинин чиддилији вә ејни заманда тәфәккүр мигјасы кими кејфијјәтләрин адамда әлагәләнмәси һәмишә чох фајдалыдыр. Мән бу барәдә данышмышам, биз Конститусија Нәзарәти Комитәсинин сәдри вәзифәсинә ирәли чәкәркән ону белә сәчијјәләндирмишәм.

Серкеј Серкејевичин фикри нәјә көрә хошума кәлиб. Биз елә дөнүш мәрһәләс... низми, бу күн гаршымызда белә бир мәсәлә вар, кәлин бугүнкү вәзифәләримизи вә сабаһ башымыза нә кәләчәјини унудаг, чүнки сөһбәт өлкәдән, онун инкишафынын истигамәтләриндән кедир.

Белә зирвә биздә һәлә кифајәт гәдәр дејилдир. Чох адам вар ки, онлар садә јоллар истәјирләр, амма белә јоллар јохдур. Биз елә мәрһәләдәјик ки, садә јоллар јохдур вә олмајачаг. Садә, сәриштәсиз адам хаһиш едәндә ки, ајдын чаваб верин, һәр шеји бәнд-бәнд көстәрин: бир, ики, үч, дөрд, — белә бир адамы бағышламаг олар. Јери кәлмишкән дејим ки, бүтүн популистләр бундан истифадә едирләр. Һаким партија, өзү дә өлкәмиз кими бир өлкәдә һаким партија бу јола гәдәм баса билмәз. Биз кәрәк дүнјаја, өлкәјә, онун бугүнкү вәзијјәтинә вә перспективинә кениш бахаг.

Мәнә елә кәлир ки, әсас мәсәләдә һәләлик јаңылмамышыг. Амма лазыми тәдбирләр көрмәкдә сәһвләрә јол вермишик, һәмин тәдбирләри көрмәкдә кечикмишик, јахуд да просесләрин, хүсусән дә игтисади ислаһатдакы просесләрин синхронлашдырылмасыны тә'мин етмәмишик. Бу, ишләримизи чәтин-...мишдир, сијаси ...

Азәрбајчан КП МК бүросунда

Азәрбајчан КП МК бүросу Сов.ИКП МК феврал (1990-чы ил) пленумунун јекунларыны музакирә етмишдир. Азәрбајчан КП МК-нын биринчи катиби А. Н. Мүтәллибов мә'лумат вермишдир.

Гејд едилмишдир ки, партијанын, бүтүн совет халгынын һәјатында пленум шәксиз дөнүш характери дашыјыр. Кәскин дискуссија, мүхтәлиф нөгтеји-нәзәрләрин тоггушмасы шәраитиндә јенидәнгурманын мәс'ул мәрһәләсиндә Сов.ИКП-нин фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинин сијаси истигамәтләри муәјјән едилмишдир. Бу истигамәтләр партијанын XXVIII гурултајы үчүн Сов.ИКП МК-нын платформасында өз әксини тапмышдыр. Үч күнлүк кәркин иш кедишиндә бир даһа тәсдиг едилмишдир ки, партија јенидәнгурманы бундан сонра да инкишаф етдирмәк, демократија вә ашкарлыг јолу илә даһа гәтијјәтлә ирәлиләмәк, күтләләрин сијаси фәаллығына әсасланмаг әзминдәдир. Ичласда гејд олунмушдур ки, Сов.ИКП МК пленумунун гәрарларынын һәјата кечирилмәси республиканын бүтүн сағлам вә јенидәнгурмаја тәрәфдар гүввәләринин ишә фәал чәлб олунмасыны, платформадакы сијаси мүддәаларын гәтијјәтлә һәјата кечирилмәсини тәләб едир. Партија һәгиги, реал плүрализм јолуну сечир. Бу шәраитдә республиканын коммунистләри үчүн нүмунә олмаг, коммунизм идеалларына сәдагәти горумаг, һәјатын бүтүн саһәләриндә јенидәнгурмаја бахмајараг тәшкилат комитәси республиканын суверенлијини бәрпа етмәк барәсиндә ССРИ Али Советинин 1989-чу ил 28 нојабр тарихли гәрарынын вә ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин 1990-чы ил 15 јанвар тарихли фәрманынын јеринә јетирилмәси үчүн планауј ғун вә мәгсәдјөнлү иш апарыр. Һәјат тә'минаты илә бағлы мәсәләләрин һәлли, дәмирјол нәглијјатында гајда јарадылмасы вә саир илә јанашы вәзијјәти сабитләшдирмәк вәзифәләри дә јеринә јетирилир. Паспорт режимини јохламаг, милләтләрарасы әдавәт фитвачыларыны тутмаг вә вилајәтдән чыхармаг, јерли һүгуг мүһафизә органларыны, һабелә сәнаје, нәглијјат, тикинти, кәнд тәсәррүфаты мүәссисәләрини јенидән республика һакимијјәт органларына табе етмәк үчүн иш апарылыр. ДГМВ-нин азәрбајчанлы әһалиси илә ермәни әһалиси арасында әлагә јарадылмасына, азәрбајчанлы гачгынларын өз евләринә гајтарылмасына сә'ј көстәрилир.

Азәрбајчан КП МК бүросу республика назирликләринин, баш идарәләринин, мүәссисә вә тәшкилатларынын рәһбәрләринә тапшырмышдыр ки, ДГМВ үзрә тәшкилат комитәсинә һәр васитә илә јардым вә көмәк көстәрмәк, мухтар вилајәтдә вәзијјәтин нормал һала салынмасы ишинә фәал гошулмаг лазымдыр.

ДГМВ үзрә республика тәшкилат комитәсинин мәтбу органынын — «Гарабағ» гәзетинин нәшри һаггында бүтүн саһәләринин иттифаг вә иттифаг-республика табелијиндән республика табелијинә кечирилмәсинин механизмини јаратмаг мәгсәдилә Азәрбајчан ССР Али Советинин Рәјасәт Һеј'әтинә вә республика Назирләр Советинә төвсијә едилмишдир ки, Азәрбајчан ССР-ин игтисади мүстәгиллији вә суверенлији һаггында Азәрбајчан ССР вә ССРИ һөкумәтләри арасында мугавиләнин лајиһәсини һазырласынлар. Лајиһәни һазырламаг үчүн хүсуси комиссија јарадылыр.

Бөјүк Азәрбајчан шаири Низамијә Москва шәһәриндә абидә гојулмасы һаггында мәсәләјә дә бахылмышдыр. Гејд олунмушдур ки, Москва Шәһәр Совети Ичраијјә Комитәси дүнја мәдәнијјәтинин бу көркәмли хадиминин 1991-чи илдә гејд едиләчәк 850 иллик јубилејинин бөјүк әһәмијјәтини нәзәрә алараг, Москвада Низамијә абидә гојулмасы һаггында Азәрбајчан КП МК бүросунун тәклифини гәбул етмишдир. Шаирин абидәсини республикамыз пајтахта һәдијјә верәчәкдир. Абидәнин һазырланмагда олан лајиһәси вә онун учалдылмасына даир тәклифләр Москва Шәһәр Совети Ичраијјә Комитәсинин музакирәсинә тәгдим едиләчәкдир.

Ичласда ССРИ Назирләр Совети јанында Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин Москвадакы даими нүмајәндәлијинин «Азәрбајчан хәбәрләри» адлы гәзетинин нәшринин тәшкили һаггында гәрар гәбул олунмушдур.

МК бүросу «Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин

етмиш бүтүн фәаллыг, кәскинлик, әһвал-руһиjjәләр — бүтүн бунлар партиjаjа, јенидәнгурманын мүгәддәратына, јенидәнгурманын бу чох мәс'ул мәрһәләсиндә һаким партиjа тәрәфиндән чәмиjjәтә дүзкүн сиjаси истигамәтләр верилмәсинә кәстәрилән гајғынын бу вә ја башга формада тәзаһүрүдүр.

Зәнниммчә, јолдашлар, рә'jләрин бүтүн мүхтәлифлиjинә бахмаjараг, һәмин мүхтәлифлик исә бурада тоггушмуш (һәвсәләсизлик дә өзүнү кәстәрирди, лакин бүтүн бунлар әфв едилир!) зиддиjjәтли мөвгеләрәдәк көз габағындадыр. Бүтүн јолдашлар јекдил идиләр ки, кериjә деjил, ирәлиjә сәсләjән мүтәрәгги сәнәд кәрәкдир. Мәнчә, бу, башлыча рә'j иди.

Елә билирәм, ишин мүәjjән саһәләриндә јени механизмләрин һәлә ишә дүшмәдиjи бир заманда бә'зи көһнә механизмләрдән дә истифадә етмәjә еһтиjач јараныр. Ахы, чәмиjjәти сүкансыз вә јелкәнсиз, нәһәнк өлкәмиздә јенидәнгурма просесини ирәлиләдә билән васитәләрсиз гојмаг олмаз. Лакин һамынын әсас фикри — бу исә дашлар доғру хатырлатдылар ки, бу пленумда платформанын мүзакирәси заманы биз онларын фикирләрини ешитмәдик. Бурада кәстәрилди ки, халг депутатларынын икинчи гурултаjында белә сөһбәт кетмишдир. Бу, дәлил деjилдир. Бурада да сөһбәт кетмәли иди. Хүсусән дә она көрә ки, инди һөкумәт әмәли ишләрлә јахындан мәшғул олур вә демәjә онун сөзү варды. МК үзвләри үчүн бу аддымлары јохламаг да, бүтүн партиjаны истигамәтләндирмәк дә вачиб иди ки, һәмин аддымлар мүдафиә олунсун, мөһкәмләндирилсин. Ән әввәл гурултаjда бәjәнилмиш програма тәрәфдар олдуғумузу демәк лазым иди. Лакин мәнчә, һөкумәт МК үзвләрини, партиjа комитәләринин катибләрини вәзиjjәтлә таныш етмәjин формасыны тапачаг ки, онлар бүтүн конкрет һаллары аjдын вә там тәсәввүр етсинләр.

Али Советдә дә һәрәкәт етмәк лазымдыр, ондан јенидәнгурманын конкрет мәсәләләри, өлкәдә вәзиjjәти јахшылашдырмаг барәсиндә мүһүм гәрарлар көзләjирләр.

плүрализми елә јадфикирлик демәкдир, јени тәрздә дәрк олунмуш демократик мәркәзиjjәт демәкдир. Ачыг дискуссиjалар кедир, өзү дә өлкәнин мүгәддәратынын, онун нүфузуну нәзәрә алдыгда исә һәм дә дүнјанын мүгәддәратынын һәлл олундуғу бир заманда јенидәнгурманын үмдә мәсәләләри кими мәсәләләр әтрафында. Мәкәр бурада бир-биринә, нечә деjәрләр, јарышмаг, мәнлиjи горумаг олармы? Бүтүн бунлар кечиб-кетмишдир вә гаjытмамалыдыр. Отуруб фал ачмаг лазым деjил ки, бунунла ишләмәк олар, амма онунла јох. Биз һамымыз бирликдә олмалы, бир-биримизин көмәjини һисс етмәли вә фәалиjjәт кәстәрмәлиjик! Өзүмүзү дә таjфалара вә групплара бөлүшдүрмәjә башламамалыjыг! Јохса партиjанын да, өлкәнин дә ахырына чыхарыг.

Бурада Сиjаси Бүронун үзвләри арасында баш вермиш дискуссиjа һаггында да данышмаг истәjирәм. Мән шахтачыларла көрүшәндә доғру дедим ки, Сиjаси Бүронун сәмәрәли ишинә бу күн мане ола биләчәк ихтилафләр јохдур. Лакин елә һадисәләрә чәлб олунмушуг ки, көрдүjүмүз ишләрә вә бунун верәчәjи нәтичәләрә һәлә там гиjмәт верә билмирик. Фачиәмиз ондадыр ки, чари проблемләрин јүкү, сосиал-игтисади вәзиjjәтин кәскинлиjи бизи әзир. Биз чох шеjи фөвтә вермиш вә вәзиjjәти мүрәккәбләшдирмишик. Бүтүн бунлар доғрудур, амма бизи чашдырмамалыдыр. Биздә кифаjәт гәдәр «зирвә» олмалыдыр вә биз орадан бу просесә бахмалыjыг. Дүнjа сивилизасиjасына тәрәф дөнүш баш верир, сосиализм дүнjасында јениләшдирмә просесләри кедир. Шаталин јолдашын дедиjи кими, биз һәлә чох шеjи өjрәнмәли вә баша дүшмәлиjик. Перспектив үчүн дүзкүн истигамәтләр мүәjjәнләшдиририк, амма кәрәк тактикада чашмаjаг, арамыз дәjмәсин. Һәм дә, әлбәттә, чашмаjаг.

Әкәр биз һәмишә белә зирвәдән һадисәләрә гиjмәт версәк, бу бир үсул олар, амма белә мүлаһизәләри әсас көтүрсәк ки, бунлар шәхсән мәнә нечә тохунур вә үмумән сабаһ башыма нә иш кәләчәк... Мән Сиjаси Бүрода һәмишә деjирәм: билирсиниз, бу чүр мүлаһизә һәмишә... [sic: line continues] фәтдән бизә чох зәрәр вурур. Лакин бу о демәк деjил ки, биз кәрәк күjә дүшәк вә чығыраг: «Аj һараj!». Бириси деjир ки, «чичәкләнән дөвләти заj күнә гојдулар», о бириси дә буна бәнзәр бир шеj. Сонра, доғрудур, деjирләр ки, јенидәнгурмаjа тәрәфдардырлар, күjчү деjилдирләр. Күjчүдүрләр! Бу, мәғлубиjjәтчилик әһвал-руһиjjәсидир.

Бөjүк пленум олду, бөjүк јекунлар вурулду. Лакин бүтүн бунлар о заман бәһрә верә биләр ки, платформа әсасында биз бүтүн сағлам гүввәләри, јенидәнгурма гүввәләрини партиjада чәмләшдирәк, сиjаси мүддәаларымызы, платформада кәстәрилмиш планларымызы гәтиjjәтлә ирәлиләдәк.

Әмин олдуғуму билдирмәк истәjирәм вә үмид едирәм ки, мәнә тәрәфдар чыхачагсыныз: инди биз өз мәс'улиjjәтимизи даһа јахшы баша дүшүрүк вә даһа јахшы силаһланмышыг ки, үмуми ишимизи, јенидәнгурма ишини, сосиализм чәмиjjәтини јениләшдирмәк ишини гәтиjjәтлә ирәлиләдәк!

1990-чы ил февралын 7-дә Сов.ИКП МК пленумунда

М. С. ГОРБАЧОВУН чыхышы

Инди биз декабрда МК-нын нөвбәдәнкәнар пленумунда мүзакирә етдиjимиз вә МК үзвләринин, МК Баш катибинин Литва Коммунист Партиjасына, республикаjа сәфәриндән сонра мүзакирәсинә гаjытмаг үчүн јарымчыг кәсдиjимиз мәсәләни баша чатдырмалыjыг. Ичазә верин, бу мәсәлә барәсиндә гысача мә'лумат верим.

Она көрә гысача деjирәм ки, МК пленумунун тапшырығы илә апарылан иш мәтбуатда ишыгландырылмышдыр. Биз исә бу күн Литва Коммунист Партиjасы XX гурултаjынын гәрары илә әлагәдар олараг меjдана чыхмыш мәсәләнин мүзакирәсини баша чатдырмалыjыг.

Јадынызда олар, о вахт һәмин мәсәлә барәсиндә бурада бизим кәскин сөһбәтимиз олмуш, мүхтәлиф мүлаһизәләр сөjләнмиш вә принсипиал гиjмәтләр верилмишдир. МК пленумунда чыхардығымыз нәтичәни бир даһа хатырлатмаг истәjирәм, нәтичә исә мәһз ондан ибарәтдир ки, тәшкилат-низамнамә мөвгеләриндән Литва Коммунист Партиjасы XX гурултаjынын гәрарлары сәлаһиjjәтсиздир, онлар республиканын дахили һәjатынын һүдудларындан кәнара чыхыр, бүтүн партиjамызын мәнафеjинә тохунур, онун бирлиjинә тәһлүкә јарадыр.

Амма һәр һалда биз гәти нәтичә чыхармаға тәләсмәдик вә зәннимчә, дүзкүн һәрәкәт етдик. О заман гәрара алдыг ки, мәсәләләрин бүтүн комплексини јериндәчә вә коммунистләрлә, зәһмәткешләрлә көрүшләрдә бир даһа мүзакирә етмәкдән өтрү пленум иштиракчыларынын бир групуну ораjа көндәрәк. Белә бир иш апарылды. Мәнимлә бирликдә Медведев, Маслjуков, Фролов, Велихов, Григорjев, Колесников, Купцов, Јагодин, Улjанов, Кәримов, Олеjник јолдашлар республикада олмушлар.

Биз республиканын 15 раjонунда вә шәһәриндә олдуг, коммунистләрлә, ветеранларла, елм вә мәдәниjjәт хадимләри илә, һәрби гуллугчуларла, гырхдан чох мүәссисә вә тәшкилат коллективләринин нүмаjәндәләри илә көрүшдүк. Республика партиjа фәаллары јығынчағы кечирилди. Үмумән демәк олар ки, бүтүн Литва илә сон дәрәчә бөjүк, әтрафлы, ачыг мүкалимә кетмишдир, чүнки аудиториjаларда, көрүшләрдә, һәтта күчәләрдә нә баш верирдисә, һамысы күтләви информасиjа васитәләри илә бүтүн республикаjа јаjылырды.

Көрүшләримизин вә дискуссиjаларымызын һансы шәраитдә кечдиjиндән данышмаjа билмәрәм. Бу шәраитин зиддиjjәтли чәһәтләри аз деjилдир. Ејни заманда биз, хүсусән планлашдырылмамыш көрүшләрин кедишиндә, әмәк коллективләриндә оланда һәгиги хеjирхаһлыг, чаныjананлыг һисс едирдик. Бизим үнсиjjәтимиз һеч дә бир күн әввәл республика әһалисинә мүрачиәтлә «Саjудис»ин рәһбәрлиjинин дедиjи кими, «гоншу өлкәнин президенти илә данышыгларa» бәнзәмирди.

Өлкәмизин вачиб проблемләри һаггында ачыг, сәмими сөһбәт кедирди. Биз башга республикалара, халглара, үмумән өлкәjә, иттифага һөрмәтсизлик һисс етмәдик. Һәрчәнд, демәк лазымдыр ки, бә'зән тәнгиди геjдләри, сәрт ирадлары динләмәк асан олмурду. Үмумиjjәтлә, бүтүн бунлар бизә баш верән просесләри даһа дәриндән баша дүшмәк, адамларын әһвал-руһиjjәсини даһа долғун тәсәввүр етмәк имканы верирди.

Сон дәрәчә кениш вә ачыг фикир мүбадиләси сүбут едир ки, адамларын әксәриjjәти јенидәнгурма мөвгеләриндә дурур. Амма Литва чәмиjjәтинин мүхтәлиф гүввәләри бу мәфһума өзү билдиjи мә'наны, өз мәгсәдләрини дахил едир. Бә'зиләринин јенидәнгурманы әлаһиддәләшдирмәк, һәтта ону иттифагын тәркибиндән республиканын чыхмасы јолу илә апармаг меjли габарыг шәкилдә көрүнүрду. Һәрчәнд бу һиссәнин, деjәк ки, һәмин чинаһын өзү дә буна бахмаjараг иттифаг илә әлагәләрә тәрәфдардыр. Башгаларынын белә бир инамы да ејни дәрәчәдә габарыг шәкилдә көрүндү ки, јениләшдирмә вәзифәләри јениләшмиш Сов.ИКП-нин вә федератив иттифаг дөвләтинин тәркибиндә бүтүн мүттәфиг республикаларын коммунистләринин үмуми сә'jләри илә јеринә јетирилмәлидир.

Сов.ИКП МК-нын декабр пленумунун чыхардығы нәтичәләр дә бә'зән бир-биринә тамамилә зидд олан бу мөвгеләр бахымындан гаршыланмышдыр. Бир јандан онлары Москва тәрәфиндән мүһафизәкарлығын тәзаһүрү кими јозмаға чәһдләр кәстәрилир. О бири јандан Литва Коммунист Партиjасынын хеjли һиссәси, республиканын зәһмәткешләри МК пленумунун материалларында Сов.ИКП-нин јениләшмәк, мүтәрәгги дәjишиклиjә тәрәфдар чыханларын һамысы илә мүкалимә апармаг ирадәсини көрмүшләр.

Тәәссүфлә геjд етмәк лазым кәлир ки, һазырда республикада сепаратчылыг әһвал-руһиjjәси үстүнлүк тәшкил едир. Литва чәмиjjәтинин хеjли һиссәси гәрибә бир милли сәрмәстлик вәзиjjәтиндәдир. Елә бир вәзиjjәтдә ки, бу һалда һеч дәлилләр дә гәбул едилмир. Бир нөв дахили әсәбилик һисс олунурду, чүнки бу мөвзудан чох суи-истифадә едилмиш, милли һиссләрә тохунан сөзләр ишләдилмишди. МК пленуму иштиракчыларынын Литваjа сәфәри, мүхтәлиф сәвиjjәләрдә көрүшләр вә сөһбәтләр бир даһа кәстәрди ки, республикада күчләнмиш мәнфи меjлләрин көкләри әввәлләр тәтбиг едилмиш, хеjли дәрәчәдә сүн'и олан унитар дөвләт системи илә, әсл федерализмин јохлуғу илә бағлыдыр. Бу да реаллыгдыр. Сосиализмин Сталин деформасиjасынын гүсурлары елә бир зәмин јаратмышдыр ки, орада мәркәзә е'тимадсызлыг тохуму, әлаһиддәләшмәк арзусу чүчәрмишдир. Буну нә шиширтмәк олар, нә дә кизләтмәк.

Ејни заманда, бајаг дедиjим кими, ичтимаи рә'j мәгсәдjөнлү шәкилдә, гәти бир ниjjәтлә формалашдырылыр, емосиjалар мәчрасына кечирилир, милли һиссләрдән фәал сурәтдә суи-истифадә едилир. Әлаһиддәләшмә хеjринә олан дәлилләр, бир гаjда олараг үмуми характер дашыjыр — чохлу епитетләрдән, мә'чази мә'нададан вә саирәдән истифадә олунур. Ејни заманда биз һисс етдик ки, иттифаг илә әлагәләрин бу күн нә демәк олдуғуну,

(Арды 2-чи сәһифәдә)

дәнгурма просесләринин күчләнмәси үчүн вар гүввәни сәрф етмәк һәмишәкиндән даһа вачибдир.

ДГМВ-дә вәзиjjәти нормал һала салмаг үчүн республика тәшкилат комитәсинин көрдүjү тәдбирләр барәдә мәсәлә дә динләнилмишдир. Геjд едилмишдир ки, чәтинликләрә вә әнкәлләрә ... гәрар гәбул едилмишдир. Гәзет Азәрбаjчан дилиндә чыхачагдыр.

Азәрбаjчан КП МК бүросу республиканын рекионал тәсәррүфат һесабына вә өзүнүмалиjjәләшдирмәjә кечмәjә һазырлығы һаггында мәсәлә мүзакирә етмишдир. Бу, просесә даһа бөjүк конкретлик вә динамизм вермәк, халг тәсәррүфатынын ... хәбәрләри» адлы һәфтәлик нәшринин тәшкили һаггында Азәрбаjчан ССР Назирләр Советинин тәклифини бәjәнмишдир.

Ичласда Азәрбаjчан КП МК-нын гаршыдакы пленумуна һазырлығын кедиши, республиканын сиjаси вә дөвләт һәjаты илә бағлы дикәр мәсәләләр дә мүзакирә едилмишдир. (Азәринформ).

ДҮШҮНМӘК ҮЧҮН МӨВЗУ

«ДИРИЖОР» КИМДИР ВӘ ҺАРА АПАРЫР?

«ГАРАБАҒ МӘСӘЛӘСИ» ЈЕНИДӘНГУРМА ПӘРДӘСИ АЛТЫНДА КИЗЛӘНМИШ ЕРМӘНИ МАФИЈАСЫНЫН ЈЕНИДӘНГУРМАЈА АРХАДАН ВУРДУҒУ ЗӘРБӘДИР

Инди бу һәгигәти бизим дә үмид вә инам бәсләдиjимиз, лакин демәк олар ки, ермәни мафиjасынын тәрәфини сахлаjан мәркәз дә е'тираф едир. Гарабағ мәсәләси ачыг шәкилдә ортаjа атыландан бәри јүзләрчә күнаһсыз адамын — ушагларын, кәнчләрин, гочаларын... ганы ахыдылыр. Өз вәтәндашларынын тәһлүкәсизлиjинә чавабдеһ олан дөвләт, онун ганунлары исә һәләлик инсан тәләфатынын гаршысыны алмагда ачиздир. Бакыдакы ганлы јанвар һадисәләринин билаваситә шаһиди олмуш мәркәзин сәлаһиjjәтли нүмаjәндәси Ј. М. Примаков Москвада журналистләрлә көрүшүндә белә демишдир: «Биздә ганунун алилиjи чатышмыр».

Әлбәттә, бөjүк бир өлкәнин али ганунверичилик палаталарындан биринә башчылыг едән адамын дилиндән бу кәлмәләри ешитмәк ағырдыр. Амма адам белә бир суала чаваб тапмаг истәjир ки, көрәсән, ганунларымыз деjәк ки, «Гарабағ проблеми»нин һәллиндә ниjә күчсүздүр? Бәлкә она көрә ки, мүнагишә вахтында арадан галдырылмаjыб. Бәли, һәгигәт будур. Лакин бу да һәгигәтдир ки, «Гарабағ мәсәләси» илә бағлы Москвада бир-биринин ардынча имзаланмыш гәрарларын ичрасына һәмишә һадисәләри түндләшдирән гаршы тәрәфин — ермәни мафиjасынын мәнафеjи бахымындан јанашылыр. Һадисәләрдә һәр ики тәрәф (азәрбаjчанлылар вә ермәниләр) ејни дәрәчәдә тәгсирләндирилир. Һалбуки «һеч ола билмәз ки, баш верән һадисәләрдә һәр ики тәрәф ејни дәрәчәдә күнаһкар олсун». (Торпағынын бүтөвлүjү уғрунда мүбаризә галхмыш халгы күнаһландырмағын өзү күнаһдыр).

Бир фикир верин, азәрбаjчанлылар Ермәнистандан — өз дәдә-баба јурдларындан зорла чыхарыландан сонра Азәрбаjчан вә ермәни әһалисинин тәһлүкәсизлиjини горумаг барәдә мәркәздә гәрар гәбул олунду.

Һәм бу, һәм дә үмумиjjәтлә Гарабағ тилсиминин ачылмасына јөнәлдилән, әслиндә исә Азәрбаjчанын башынын алтына јастыг гојан сонракы гәрар вә кәстәришләрин дә агибәти уғурсуз олду. Доғрудур, «Сон ики ил әрзиндә Москвада демәк олар ки, һеч бир мәсәләjә бу гәдәр диггәт јетирилмәмишдир». Амма «һәр дәфә динчлик вә әмин-аманлыг арзусу, әдаләтә вә јардым кәстәриләчәjинә бәсләнән үмид боша чыхмышдыр».

Өзү дә елә бир вахтда ки, тәкчә Москвада јох, өлкәнин башга рекионларында, еләчә дә бүтүн дүнjада Гарабағ һадисәләрини чох диггәтлә изләjирләр. Мәркәзи мәтбуат, о чүмләдән, Сов.ИКП МК-нын органы олан «Правда» (тәрчүмәси, «һәгигәт» демәкдир) вә Мәркәзи телевизиjа исә һадисәләрин башвермә сәбәбләри барәдә јалан деjирләр. Республикамызын рәһбәрлиjи дә јумшаг шәкилдә десәк, һәмишә чалынан һавалара ојнамышдыр: фәаллар јығынчагларында, партиjа вә комсомол тәшкилатларынын пленумларында, геjри-рәсми мәчлисләрдә мәркәзин гәрарлары «јекдилликлә бәjәнилирди». (О вахт бу гәрары бәjәнәнләр инди башга мөвгедән чыхыш едирләр). Халг һәрәкатына, милли ојанышa екстремист дамғасы вурулур, ичрасына нәзарәт олунмаjан Азәрбаjчан дили һаггында гәрарла, компүтерләшдирмә, сағламлыг вә мәнзил програмлары илә халгын диггәтини әсас мәсәләдән јаjындырмаға чалышырдылар. Нә кизләдәк, бу ағыр күнләрдә биз мәтбуат ишчиләри дә халгымызла бирkә аддымлаjа билмәдик. Мәсәләләри ачыб-ағартмағы республика рәһбәрлиjи «мәсләһәт көрмәди». (Амма Ермәнистан мәтбуаты һәр чүр бөһтана әл атыр).

Бир тәрәфдән исә... Гысасы Гарабағ ојунларыны — Азәрбаjчан фачиәсини олдуғу кими јазмадыг, лентә көчүрмәдик. Әслиндә әлимиздә оланлары да көмәксиз вә мүдафиәсиз олдуғумуздан кениш ичтимаиjjәтә чатдыра билмирик. Инди дә гадағаларын даһа сәрт бир формасы илә үзләшмишик (фөвгәл'адә вәзиjjәтин өз ганунлары вар).

Әлбәттә, «сәриштәли дипломат»ын вә онун тәрәфдарларынын бирлик сиjасәти халгын гәзәбини чиловлаjа билмәзди. Амма чох тәәссүф ки, күнаһсыз халгын һаглы гәзәб далғасы онун өз ганы баһасына јатырылды.

...Јаваш-јаваш еһтираслар сәнкиjир (һагсызлыға тушланмыш гәзәб вә нифрәт исә галмагдадыр). Аjыг башла инди даһа дәриндән араш дырмаг истәjирсән ки, Бакыда фөвгәл'адә вәзиjjәтин тәтбигинә еһтиjач вардымы? Республика Али Советинин разылығы олмадан бу барәдә гәрарын верилмәсинә — суверен республиканын һүгугларынын позулмасына сәбәб нә олмушдур?

Суаллара республика Али Советинин фөвгәл'адә сессиjасында вә Азәрбаjчан КП МК пленумунда јарадылмыш комиссиjаларын тәһгигатларындан сонра даһа дәгиг чаваб вериләчәjинә үмид едирик. Лакин сағлам дүшүнчәли һәр кәсә күн кими аjдындыр ки, мәркәз Гарабағ мәсәләсинин һәллиндә кечикдиjи һалда, Бакыда фөвгәл'адә вәзиjjәтин тәтбиги барәдә гәрар чыхартмагда чох тәләсди. Адамларын гәзәбләнмәсинин бир сәбәбини мәһз бу чүр ләнкимәдә вә тәләскәнликдә ахтармаг лазымдыр. Психолог Р. Чавадовун редаксиjаjа јаздығы мәктубда охујуруг: «Һөрмәтли редаксиjа! Мән Бакы Дөвләт Университетиндә ишләjирәм. Кечән ил Сов.ИКП сыраларына гәбул

(Арды 3-чү сәһифәдә)

М. С. ГОРБАЧОВУН чыхышы

(Әввәли 1-чи сәһифәдә)

әкәр онлары дағытмаға башласаг республиканын да, халгын да башына нә кәлә биләчәјини, Литва үчүн вә иттифаг үчүн һансы нәтичәләри верә биләчәјини һеч кәс халга ачыг демир. Буну етмәкдән јајынырлар.

Зәннимчә, бу, бизим үчүн дә нәтичәдир, јолдашлар. Бизим дәлилимиз чохдур, садәчә олараг статистиканы дәрч етмәк лазым иди ки, мәсәләнин маһијјәтини һамы көрсүн. Демәлијәм ки, бир һиссәсини танıдығым, башгаларыны исә орада көрдүјүм профессорлар вә академикләр нә бизә, нә дә Литва ичтимаијјәтинә һеч бир инандырычы сөз демәдиләр. Онларын дәлилләри маһијјәтчә стереотипләрин садаланмасындан ибарәтдир. Инадла иддиа едилир ки, өлкәдә дәјишикликләрин кифајәт гәдәр динамик олмамасы республикада јениләшмә просесини ләнкидир. Литвада јенидәнгурма просесләринин маһијјәти бир сонлугда бирләшдирилир — милли әлаһиддәлик зәруридир, республика ССРИ-нин тәркибиндән чыхмалыдыр.

Бу әһвал-руһијјә Коммунист Партијасыны да бүрүмүшдүр. Бәли, мән ачыг дејирәм ки, һәмин мәсәләни чәмијјәтә дә, партијаја да сырымышлар. Өзү дә сырыјанлар кечмиш, буржуа Литвасы илә бағлы оланлар, о заман тутмуш олдуглары игтисади мөвгеји вә сијаси вәзијјәти јадындан чыхармајанлардыр. Мејдана елә адамлар атылмышлар ки, онларын аталары вә ја бабалары һеч дә мүтәрәгги гүввәләрлә әмәкдашлыг етмирдиләр. Инди тәшәббүсү онлар әлә кечирмишләр.

Литвада бизә дедиләр ки, гурултајын гәрарлары партијаја мисли көрүнмәмиш дәрәчәдә јүксәк хал газандырмышдыр. Ола билсин ки, һәгигәтән беләдир. Ејни заманда вәзијјәтлә јериндәчә танышлыг көстәрди ки, рәғбәт принсипиал мөвгеләрин горунмасы һесабына дејил, һәмин мөвгеләрдән кери чәкилмәк, сепаратчылыг әһвал-руһијјәсинә ујғун һәрәкәт етмәк, милләтчи гүввәләрә дәм тутмаг нәтичәсиндә газанылмышдыр. Коммунист Партијасынын реал сурәтдә парчаланмасы, онун ики чинаһынын формалашмасы да бунун нәтичәсидир. Елә тәсәввүр јараныр ки, Литва Коммунист Партијасынын рәһбәрлији јеритдији хәттин горхулу олдуғуну әввәлкитәк јенә дә баша дүшмүр. О, бир чох просесләрә, нечә дејәрләр, республикада индики мәгамда кенишләнмиш сијаси мүбаризә, чошан еһтираслар мөвгејиндән бахыр. Тәһлүкә вар вә буну тәсдиг етмәк олар. Амма бу, Коммунист Партијасы, онун сијасәти, стратекијасы вә тактикасы үчүн һеч дә һәр шеј демәк дејилдир. Елә тәсәввүр јараныр ки, бу мәсәләдә һеч дә һәр шеј өлчүлүб-бичилмәмиш вә дүшүнүлмәмишдир.

Сәфәримиз заманы даим һисс едирдик ки, бизә көстәрмәк истәјирләр: бу чүр гәрара алмышыг вә башга чүр ола билмәз. Бразаускас јолдаш вә башга јолдашлар һәтта нараһат олурдулар ки, бирдән көрүшләримиздә кәтирилән сағлам дәлилләрин тә'сири илә Коммунист Партијасынын XX гурултајынын гәрарларынын дүзкүнлүјүнә шүбһә јарана биләр. Мәнчә, Литва Коммунист Партијасындан олан јолдашларымыза бир даһа достчасына демәлијик ки, јенидәнгурманын, бүтүн халгларымызын федерасијасынын мүгәддәраты үчүн һамымыз мәс'улијјәт дашыјырыг. Бу, бүтүн халгларын мәнафејинә аиддир, чүнки Литванын әразисиндә башга халгларын чох нүмајәндәси јашајыр. Әслинә галанда бу бизим дөвләтимизин бир һиссәсидир. Биз јолдашлара мәсләһәт көрмәлијик ки, јеритдикләри хәттдә олан зәифликләри арадан галдырсынлар, онлары Литва КП XX гурултајынын гәрарларына бу хәтт кәтириб чыхармышдыр.

Сов.ИКП XXVIII гурултајына һазырлыгла, Сов.ИКП МК-нын платформасынын — јенидәнгурманын, чәмијјәтимизин ән јахын перспективдәки инкишафынын әсас истигамәтләрини әһатә едән платформанын һазырланмасы илә бағлы мәсәләләрин бугүнкү, дүнәнки вә орағакүнкү мүзакирәләри Литва Коммунист Партијасындан олан, онун һәр ики һиссәсини тәмсил едән јолдашларымыза мәһз буну көрмәк имканы верир ки, Сов.ИКП-дә, совет федерасијасында дәрин дәјишикликләр барәсиндә Литва коммунистләринин вә зәһмәткешләринин һәр чүр нараһатлығыны арадан галдырмаг үчүн нечә бөјүк имканлар ачылыр.

Бу бир јана галсын, биз һәм дә һисс етдик ки, һәр һалда онлар гурултајы әһвал-руһијјәләрин тә'сири вә вәзијјәтин тәзјиги алтында чағырмалы олмушлар. Дүшүнмәк үчүн вахт олмушдур вә мәнчә, инди онлар бизим өтән пленумда вә Литвада оланда дедијимиз белә бир нәтичәјә шүурлу сурәтдә кәлиб чыха биләрләр: јенидәнгурма сијасәтинин һәјата кечирилмәси, федерасијанын вә Сов.ИКП-нин өзүнүн јениләшмәси дәрин дәјишикликләрин мүмкүнлүјүнү тә'мин едәчәкдир.

Өтән дөвр әрзиндә биз јени фактларын — мән Азәрбајчандакы, Ермәнистандакы һадисәләри нәзәрдә турам, — шаһиди олмушуг вә бунлар бир даһа көстәрир ки, бир тәрәфдән мүттәфиг республикаларын суверенлијинин мөһкәмләндирилмәси, дикәр тәрәфдән там долғун федерасија јарадылмасы хәттини мүдафиә етмәк нә гәдәр дүзкүндүр. Һәмишә демишик ки, башга чүр мүнасибәт ирәличәдән бәлли олмајан нәтичәләр верә биләр. Зәннимчә, инди исә дејә биләрик ки, нәтичәләри ирәличәдән бәлли олан. Баш вермиш һадисәләр көстәрир ки, бу, чох тәһлүкәли јолдур.

Биз буна да мүәјјән гијмәт вермәдән өтүшә билмәрик ки, Литва КП МК-нын бу јахынларда кечирилмиш пленуму Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинә Литва Коммунист Партијасынын програмыны вә статутуну Сов.ИКП-нин јенидән гурулмасынын модели кими гијмәтләндирмәк тәклифини вермиш, партијанын XXVIII гурултајында бу модели нәзәрдән кечирмәк лазым олдуғуну билдирмишдир. Ахырадәк објектив олмаг истәјирәм — бу ону сүбут едир ки, Литва КП-нин рәһбәрлијиндәки јолдашларымыз һәр һалда бу барәдә дүшүнүрләр. Әкәр һәмин истигамәтдә аддымлар кәләчәкдә дә атылачагдырса, демәлијәм ки, бунлар дүзкүн истигамәтдә атылан аддымлардыр. Бәјанатда сәмәрәли рүшејм вардыр. О, әлбәттә, Литва Коммунист Партијасынын сәнәдләрини Сов.ИКП үчүн модел кими нәзәрдән кечирмәк лүзумундан ибарәт дејилдир, ондан ибарәтдир ки, Литва коммунистләри партијанын XXVIII гурултајындан, демәли, һәм дә Сов.ИКП-дән өзләрини ајырмырлар. Әмәкдашлығын өзләри дүшүндүкләри формасыны тәклиф едирләр, һәрчәнд бу, олдугча гејри-ади формадыр.

Һәр һалда мәнчә, Мәркәзи Комитә, хүсусән дә гурултај истәнилән тәклифләри мүзакирә етмәјә һазыр олачаглар. Бу, гәтијјән о демәк дејилдир ки, биз тәклифләри тамамилә гәбул едәчәк, белә демәк мүмкүнсә, онларын гаршысында тәслим олачағыг. Хејр, биз онлары мүзакирә етмәјә һазырыг.

Зәннимчә, мәнимлә бирликдә олмуш бүтүн јолдашлар тәсдиг едәрләр: биз јәгин етдик ки, партија, совет, хүсусән тәсәррүфат рәһбәрләри арасында, еләчә дә јарадычы зијалылар арасында һәтта мә'нәви тәзјиг шәраитиндә мәс'улијјәт һиссини әввәлкитәк јенә дә итирмәјән, бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә мөһкәм дајанан адамлар аз дејилдир. Биз орада чохлары илә үнсијјәтдә олдуг, бүтүн сәфәр әрзиндә Бразаускас јолдашла вә Бурокјавичјус јолдашла бирликдә идик. Сов.ИКП платформасында дајанан мүвәггәти МК илә дә көрүшмүшүк. Әкәр онларын мөвгеји һаггында даһа конкрет данышмалы олсаг, демәлијик ки, һәмин јолдашлар да Коммунист Партијасынын мүстәгиллијинә, амма јениләшмиш Сов.ИКП чәрчивәсиндә мүстәгиллијинә тәрәфдардырлар, јә'ни бу күн һамымызын тутдуғу мөвгеји, XXVIII гурултај үчүн платформанын мә'лум мүддәаларында тәсбит олунмуш мөвгеји бәјәнирләр. Онлар һәм партијанын, федерасијанын јениләшмәсинә тәрәфдардырлар, һәм дә мүттәфиг республикаларын һүгугларынын кенишләндирилмәсинә, демократикләшдирмәјә, чәмијјәтин вә милләтләрарасы мүнасибәтләрин кечмишин бүтүн мәнфи тәзаһүрләринин тәмизләнмәсинә. Буну онун үчүн демәк лазымдыр көрүнсүн ки, бу, бә'зиләринин гәләмә вермәјә чалышдыглары кими, дүнәнин мөвгеји дејилдир, јенидәнгурма просесләринин мәчрасында кедән перспективли мөвгедир. Совет Иттифагынын тәркибиндән чыхмағын нә илә нәтичәләнә биләчәјини нә гәдәр чох адам баша дүшсә, Литва коммунистләринин һәмин һиссәсинин тәрәфдарлары бир о гәдәр чох олачагдыр. Демәк лазымдыр ки, Сов.ИКП платформасында дајанан Коммунист Партијасынын мөвгејинә фәһлә синфинин бир чох ири бејнәлмиләл коллективләри шәрик чыхырлар.

Бизим буна мүнасибәтимизи һеч олмаса гысача билдирмәји зәрури сајырам, чүнки алынан мә'лумат сүбут едир ки, Сов.ИКП платформасында дајанан Литва КП-ни республиканын ичтимаи-сијаси һәјатындан тәчрид етмәјә чәһдләр көстәрилир, һәтта онун ганунданкәнар е'лан едиләчәји һәдәләри ешидилир. Белә ки, орада һәмин јолдашларын иши асан дејилдир. Онлар кениш јола чыхара биләчәк јеканә принсипиал хәтт әсасында һәјати мәнафеји, халг мәнафејини мүдафиә едирләр. Онлары исә аз гала хаин е'лан едирләр.

Буна көрә дә мәнчә, Литва Коммунист Партијасыны вә онун бурада тәмсил олунан рәһбәрлијини дүшүнмәјә, вәзијјәтдән чыхыш јолу ахтармаға дә'вәт едәркән биз ејни заманда Сов.ИКП илә әлагәләр мөвгејиндә галмыш јолдашлара јардым көстәрмәлијик.

Бунунла бирликдә мән шәрһ етдијимиз илкин тезисә гајыдырам: максимум тәмкин, һөрмәт, диггәт көстәрмәк кәрәкдир, чүнки бу, һамы үчүн олдугча вачибдир. Биз еһтираслары јатыртмаға чалышдыг, сәфәрә чыхдыг, адамларла үнсијјәтдә олдуг вә бу, дүзкүн тәдбир иди. Буна бахмајараг мүстәгил Коммунист Партијасы јаратмаг һаггында Литва Коммунист Партијасы XX гурултајынын гәрары Сов.ИКП илә тәшкилати вә сијаси чәһәтдән әлагәләрин кәсилмәсинә јөнәлдилән аддымдыр. Она көрә дә јаранмыш вәзијјәтдән чыхмағын мүмкүн јолларыны буну әсас тутараг мүәјјәнләшдирмәк лазымдыр ки, бу республика Совет Иттифагынын тәркиб һиссәсидир. Орада мүхтәлиф милләтләрдән олан бизим совет адамлары јашајырлар. Буну әсас тутмаг лазымдыр ки, нәинки тәкчә мүвәггәти МК тәрәфиндән, һәм дә Литва Коммунист Партијасы тәрәфиндән әлбир сә'јләр һаггында бәјанатлар кәлир.

Һәр чүр әсас вардыр ки, МК-нын пленуму Литва Коммунист Партијасы XX гурултајынын гәрарыны Сов.ИКП-нин Програмына вә Низамнамәсинә зидд гәрар кими ләғв етсин, ја да өзүнү мүстәгил е'лан етмиш партија Сов.ИКП-дән ајрылмыш партија кими сијаси мүнасибәтини билдирсин. Амма мәнә елә кәлир ки, бу мүнасибәт партијанын, еләчә дә үмумән чәмијјәтин һәјаты үчүн бир чох мәнфи нәтичәләр доғура биләр. Бу һалда лабүд олан әксчәбһәләшмә тәфригәни даһа да дәринләшдирәр вә республикаларарасы милли мүнасибәтләри даһа да кәскинләшдирәрди. Фикримизчә, диалог вә јаранмыш бөһран вәзијјәтиндән чыхыш јолу тапмаг үчүн имканлар һәләлик түкәнмәмишдир вә јолдашлар, мән буну гејд етмәк истәјирәм. Хүсусән дә она көрә ки, биз әсаслы јенидәнгурма кими, сијаси платформа әсасында партијанын өзүнүн јениләшдирилмәси кими мәс'ул мәрһәләјә гәдәм гојуруг, партијанын XXVIII гурултајына кедирик.

Литва КП XX гурултајынын гәрары һаггында Сов.ИКП МК пленумунун гәрарынын лајиһәсини охујурам. Биринчиси. Пленум М. С. Горбачовун вә МК-нын декабр пленуму иштиракчыларынын бир групунун Литва ССР-ә сәфәринин нәтичәләри һаггында мә'луматы динләјиб гејд едир ки, сәфәр заманы Литва зәһмәткешләри илә кечирилмиш көрүшләр, ачыг фикир мүбадиләси, алынмыш чохлу мәктуб вә телеграмын характери Сов.ИКП-нин јеритдији јенидәнгурма сијасәтинин республикада бәјәнилдијини сүбут едир...

Икинчиси. Сов.ИКП МК пленуму ЛКП XX гурултајынын Сов.ИКП чәрчивәсиндә чағырылдығыны вә Литва КП-нин Сов.ИКП тәркибиндән чыхмасы мәсәләсини һәлл етмәк үчүн онун нүмајәндәләринин сәлаһијјәти олмадығыны нәзәрә алараг, ЛКП XX гурултајы гәтнамәсинин Сов.ИКП Програмынын вә Низамнамәсинин, һабелә ЛКП статутунун вә ја низамнамәсинин партијада үзвлүјә даир бир сыра мүддәаларынын Литва КП тәшкилатлары үчүн (статутда дејилмишдир ки, онлар Сов.ИКП-нин дејил, Литва КП-нин үзвүдүрләр) гүввәсинин итирилмиш һесаб едилмәсинә аид һиссәсинин тә'сирини Сов.ИКП XXVIII гурултајынадәк дајандырыр.

Литва КП МК пленумунда сөјләнмиш јухарыда хатырлатдығым мүлаһизәләр нәзәрә алынмагла ЛКП XX гурултајынын сәнәдләри, програмы вә статуту партијанын XXVIII гурултајына тәклифләр кими гијмәтләндирилсин.

Литва КП (Сов.ИКП платформасында) мүвәггәти МК-сынын ишинә јардым көстәрилсин, онун фәалијјәти үчүн лазыми шәраит јарадылмасы саһәсиндә тәдбирләр көрүлсүн.

Сов.ИКП МК Литва КП МК-ја вә Литва КП (Сов.ИКП платформасында) мүвәггәти МК-сына төвсијә едир ки, Сов.ИКП МК-нын мүәјјән етдији гајдаја мүвафиг сурәтдә республика партија тәшкилатларындан Сов.ИКП XXVIII гурултајына нүмајәндәләрин сечкиләрини кечирсинләр.

Үчүнчү. Сов.ИКП МК, МК-нын Сијаси Бүросуна бир вәзифә олараг тапшырыр ки, гурултајгабағы дискуссија үчүн пленумун бәјәндији сијаси платформа, партијанын дикәр сәнәдләри әсасында Литва ССР-дә ичтимаи-сијаси шәраитин сабитләшдирилмәси наминә республика коммунистләринин вә партија тәшкилатларынын мөвгеләрини бир-биринә јахынлашдырмаг ишини давам етдирсин.

Сов.ИКП МК үмидвар олдуғуну билдирир ки, Литва коммунистләри сосиализм идеалларына вә јенидәнгурманын мәгсәдләринә үрәкдән тәрәфдардырлар, өз тарихи мәс'улијјәтини дәрк едәрәк Литва халгынын ингилаби наилијјәтләринин итирилмәсинә јол вермәјәчәк, Сов.ИКП-нин јениләшдирилмәсинә, сағлам вә мөһкәм зәмин әсасында халгларымызын азад көнүллү иттифагынын мөһкәмләнмәсинә көмәк көстәрәчәкләр.

Бу јолла XXVIII гурултајадәк коммунист партијаларынын ики рәһбәр органынын — Литва КП МК-нын вә Литва КП (Сов.ИКП платформасында) мүвәггәти МК-сынын фәалијјәтинә јол верилир.

Тәклиф олунан гәрар гәбул едилсә, республиканын коммунистләринә, бүтүн Коммунист Партијасына XXVIII гурултајын ишиндә иштирак етмәк, өз нүмајәндәләрини бураја көндәрмәк имканы верәрди. Литва КП-нин һәр ики рәһбәр органы, бајаг дедијим кими, бунунла әлагәдар олараг мүвафиг гајдада гурултаја нүмајәндәләр сечкиси кечирәрди.

Демәли, Литванын бүтүн коммунистләринә, хүсусән дә бу күн јол ајрычында олан коммунистләрә гурултајгабағы сәнәдләр әсасында Сов.ИКП-дә үзвлүјә, Литва КП-нин талејинә өзләринин мүнасибәтини бир даһа өлчүб-бичмәк, өз јолуну сечмәк имканы верилмиш оларды.

Бир сөзлә, биз белә бир үмидлә гапылары ачыг гојуруг ки, литвалы јолдашлар јаранмыш вәзијјәтдән бирликдә чыхыш јолу ахтармаг үчүн бу имкандан истифадә едәчәкләр. Бу, әлбәттә, хејли дәрәчәдә онлардан, лакин ејни илә биздән дә асылы олачагдыр.

Биз әввәлки кими ону әсас тутуруг ки, Литва КП XX гурултајынын гәрарларыны доғурмуш сәбәбләрин арадан галдырылмасы јолларыны јенидәнгурма хәттиндән керијә чәкилмәкдә јох, партијанын XXVIII гурултајы үчүн Сов.ИКП МК-нын сијаси платформасынын мүәјјән етдији истигамәтдә сә'јләри даһа да артырмагда ахтармаг лазымдыр.

Бу мәсәләнин һәллинә белә јанашмаг тәклиф олунур.

Бакы. Нә баш вермишдир?

Мүлаһизә

Бу е'замијјәтдән сонра динч Москваја гајытдыг. Бурада ахшам саат он бирдән сонра күчәләрдә кәзмәк олар, јолајрычларыны танкларла јох, светофорларла идарә едирләр, кечәләр атышма јохдур, сәһәрләр исә сәкиләрдән килизләр јығмырлар. Һамыја ајдын олан вә гәрибә бир шеј бизим үчүн дә ајдынлашды, орада баш верәнләри бурада һәлә дәрк етмәмишләр.

Биз анладыг ки, өлчүлүб-бичиләрәк дејилән: «Вәзијјәт кәркин олараг галыр...» ифа-

...

һәррикләрин угултусу ешидилир. Лап јахынлыгда, Сумгајыт јолунун дөнкәсиндә дахили гошунлар дөјүшә башламышлар. Аеропорт јолунда исә пикети таранлајараг танк колоннасы Бакыја дахил олур. Биз һәрбчиләрин һәрәкәтинә сонралар гијмәт вермәјә чалышачағыг, лакин тамамилә әминик: күнаһсыз вә динч адамларын ганынын төкүлмәсиндә мејданда сакитлијә чағыранын да, адамлары зиреһли машынларын габағында узанмаға мәчбур едән фанатикләрин да тәгси-

...

«бәдәнин үчдә биринин јухарысы»ндан. Еһтијатда олан һәрби гуллугчулар да (әсасән) гарнындан, синәсиндән, чијниндән јараланыб. Онларын бир чохунун зиреһли жилети јох имиш...

Ростовлу Алексеј Псыхын дедикләриндән: «Јанварын он алтысында чағырыш вәрәгәси кәтирдиләр — тә'чили олараг һәрби комиссарлыға чағырырдылар. Комиссарлыгдан топланыш мәнтәгәсинә кәтирдиләр, палтарымызы дәјишдирдиләр, патронсуз автомат вердиләр вә һәр-

...

сүрүчү евләринә апарырды, онлар ејни автомобил мүәссисәсиндә ишләјирләр. Шмидт адына заводун јахынлығында дајанмаға мәчбур олдулар. Габагда, јолун ортасында әскәрләр вә зиреһли машынлар дурмушду. Автобуса атәш ачдылар. Он дөрд јашлы Лариса орадача кечинди. Атасы гызынын өлдүјүнү һәлә билмирди, ону автобусдан чыхармаға мачал тапды, лакин ајағындан јараланды вә һушуну итирди.

Бу адамлар нәјә көрә һәлак олдулар? Кимин ирадә-

...

мәсин. ДИН гошунларынын сајы артырылсын. Ичлас јанварын 14-дә кечирилди. Шәһәрдә ермәниләрин гырғыны кедирди. Әкәр гошун лазым идисә, бах онда лазым иди! Онлар исә ләнкијирдиләр. Там једди күн әрзиндә онлара команда вермәјән кимләр иди?

Гошунларын бураја кәтирилмәсинин гејри-мүмкүнлүјү барәдә һәрби рәһбәрлијин мә'луматына инана билмәрик. Әкәр биз сутка әрзиндә дивизијалары Бакыја кәтирә билмирикся, та-

...

сијасынын рә'јини һеч ким хатырламыр? Биз «гүввәдә олан ганунверичиликдә вә тәчрүбәдә хүсуси вә фөвгәл'адә вәзијјәтин, комендант саатынын тәтбигиндә. Совет Ордусу бөлмәләриндән истифадә едилмәсиндә... дахили гошунларын сајынын артырылмасында вә онларын әсәсән профессионаллыг зәмининдә комплектләшдирилмәсиндә... ачыг-ајдын гүсурлар» һаггында дөнә-дөнә охујуруг. Охујуруг вә һәмин сәтирләр архасында Тбилиси-89-у дејил,

...

саат әрзиндә чөлә бурахмадылар. Сонра бизә һәрби палтар кејдирдиләр («сизин тәһлүкәсизлијиниз үчүн») вә силаһлы мүһафизә алтында гоншулугдакы Азәрбајчан ССР Али Совети бинасына кәтирдиләр. Сонралар, ара гарышанда Романову јалдан чыхартдылар. О, «танышларынын јанында» јашајыр. Биз дә ону бир нечә васитәчинин көмәји илә танышларынын јанында тапдыг. Онун дедикләри бизим үчүн мараглы иди — ахы, һәтта СИТА-нын мә'лума-

...

сәк сәвијјәдә гәбул едилмәси гајдасы лазыми сәвијјәдә ишләниб һазырланмамышдыр.

Үмумијјәтлә, бир чох өлкәләрдә бунун үчүн милли тәһлүкәсизлик шуралары мөвчуддур. Һәмин шуралар «ән мө'тәбәр мәнбәләрин» вердији мә'луматларын сәһиһлијини јохлајыр, өз гәрарларынын сијаси әкс-сәдасына көрә чаваб верир (хүсуси хидмәт идарәсиндән фәргли олараг), президентин бир нөв васитәчиси ролуну ојнајыр. Милли тәһлүкәсизлик шурасы «биз гәрар гә-

гигәтән беләдир. Ејни заманда вәзијјәтлә јериндәчә танышлыг көстәрди ки, рәгбәт принсипиал мөвгеләрин горунмасы һесабына дејил, һәмин мөвгеләрдән кери чәкилмәк, сепаратчылыг әһвал-руһијјәсинә ујғун һәрәкәт ет-

Сов.ИКП XXVIII гурултајына һазырлыгла, Сов.ИКП МК-нын платформасынын — јенидәнгурманын, чәмијјәтимизин ән јахын перспективдәки инкишафынын әсас истигамәтләрини әһатә едән платформанын һазырланмасы

вә статутуну Сов.ИКП-нин јенидән гурулмасынын модели кими гијмәтләндирмәк тәклифини вермиш, партијанын XXVIII гурултајында бу модели нәзәрдән кечирмәк лазым олдуғуну билдирмиш-

Сов.ИКП чәрчивәсиндә мүстәгиллијинә тәрәфдардырлар, јә'ни бу күн һамымызын тутдуғу мөвгејин, XXVIII гурултај үчүн платформанын мә'лум мүддәаларында тәс-

мәлијик.

Бунунла бирликдә мән шәрһ етдијимиз илкин тезисә гајыдырам: максимум тәмкин, һөрмәт, диггәт көстәрмәк кәрәкдир, чүнки бу, һамы үчүн олдугча вачибдир.

кедирик.

Литва КП XX гурултајынын гәрары һаггында Сов.ИКП МК пленумунун гәрарынын лајиһәсини охујурам. Биринчиси, Пленум М. С. Горбачовун вә МК-нын декабр пленуму иштиракчыла-

гурултајгабағы дискусијада үчүн пленумун бәјандијјси сијаси платформа, партијанын дикәр сәнәдләри әсасында Литва ССР-дә ичтимаи-сијаси шәраитин сабитләшдирилмәси наминә республика коммунистләринин вә партија тәшкилатларынын мөвгелә-

ны јенидәнгурма ... кәријә чәкилмәјә јох, ... XXVIII гурултајы үчүн Сов.ИКП МК-нын сијаси платформасынын мүәјјән етдији истигамәтдә сә'јләри даһа да артырмагда ахтармаг лазымдыр.

Бу мәсәләнин һәллинә белә јанашмаг тәклиф олунур.

Бакы. Нә баш вермишдир?

Мүлаһизә

Бу е'замијјәтдән сонра дүнјә Москваја гајытдыг. Бурада ахшам саат он бирдән сонра күчәләрдә кәзмәк олар. Јолајрычларыны танкларла јох, светофорларла идарә едирләр, кечәләр атышма јохдур, сәһәрләр исә сәкиләрдән килимләр јығмырлар. Һамыја ајдын олан вә гәрибә бир шеј бизим үчүн дә ајдынлашды, орада баш верәнләри бурада һәлә дәрк етмәмишләр.

Биз анладыг ки, өлчүлүбичиләрәк дејилән: «Вәзијјәт кәркин олараг галыр...» ифадәси архасында нә 1964-чү илдә анадан олмуш, гызы, арвады вә өзү үчүн Рјазанда тәзәчә мәнзил алан лејтенант Саша Аксјоновун өлүмүнә көрә чәррәһијјә шө'бәсинин тибб бачысынын төкдүјү көз јашлары көрүнүр, нә дә Бакынын күчәләриндәки ган көлләрини дөврәләјән минләрлә гәрәнфил. Бурада, Пушкин метросунда гәрәнфилләр јенә әввәлки гијмәтә сатылыр...

Бакыда баш верән һадисәләр артыг милли характер дашымыр вә милли мүнасибәтләрә дәхли јохдур. Гарабағ проблеми арха плана кечмишдир. Һакимијјәт вә ону әлдә сахламаг проблеми биринчи јерә чыхмышдыр. Бизчә, бүтүн буларын нә үчүн баш вермәсинин сәбәбини анламагдан даһа вачиби «Нә баш вермишдир?» суалына чаваб тапмагдыр.

Көрүнүр, бә'зән елә вәзијјәт јараныр ки, нәтичә сәбәбдән даһа вачиб олур.

20-нә КЕЧӘН КЕЧӘ

Саат 00.20 дәгигәдә (бу рәгәмләри бизә онларча адам дејирди) мүхтәлиф истигамәтләрдән шәһәрә кирән гошунлар јолу бағламыш пикетләрлә гаршылашды.

Пикетчиләрин силаһлы мүгавимәтинә чаваб олараг орду силаһ ишләтди. Һәрби техника јолу кәсән «КрАЗ»лары, «БелАЗ»лары, јаначаг дашыјан вә миник машынларыны јарыб кечди. Шәһәрин өзүндә бу јолла дөврәјә алынмыш Салјан казармаларындан да (һәрби шәһәрчикдән) гошун чыхмаға башлады. Бу рајонда дөјүшләр даһа амансыз олмушду. Јанварын 20-дә сәһәр нәзарәт-бурахылыш мәнтәгәси јанындакы јолајрычында тикә-парча едилмиш автомобилләр арасында техниканын танынмаз дәрәчәдә ејбәчәр һала салдығы сәккиз мејид вар иди (өз көзләримизлә көрмүшүк). Һамысы да мүлки кејимдә. Бурада бир нечә һәрби гуллугчу да һәлак олмуш вә јараланмышды.

Саат 00.20-дә шәһәрин күчәләриндә һәлә чохлу адам вар иди. МК бинасынын јанында митинг кечирилирди. Сәрәнчамымызда олан видеокасетдә електрон сааты көрүнүр. Саат 00.51-дир. Микрофонда сәс ешидилир: «Сакит олун, сакит олун, дағылышмајын». Јәгин ки, команда верән Халг чәбһәсиндән олан адамдыр. Бу вахт артыг мејданда атәш сәсләри вә мүһәррикләрин уғултусу ешидилир. Лап јахынлыгда, Сумгајыт јолунун дөнкәсиндә дахили гошунлар дөјүшә башламышлар. Аеропорт јолунда исә пикети таранлајараг танк колоннасы Бакыја дахил олур. Биз һәрбчиләрин һәрәкәтинә сонралар гијмәт вермәјә чалышачағыг, лакин тамамилә әминик: күнаһсыз вә динч адамларын ганынын төкүлмәсиндә мејданда сакитлијә чағыранын да, адамлары зирећли машынларын габағында узанмаға мәчбур едән фанатикләрин дә тәгсири вардыр.

Бәли, о вахтлар Халг чәбһәсинә мүхтәлиф јаланчы сәлаһијјәтә малик адамлар гошулмушдулар, лакин АХЧ онлары зәрәрсизләшдирмәли иди. Вәзијјәти лазымынча гијмәтләндириб адамлары күчәләрдән, атәш алтындан узаглашдырмалы иди. Әкс тәгдирдә онун нүфузунун нә гијмәти? Тәрәфләр бир-биринин нијјәтинин нечә олмасында сәһвә јол вердиләр. Һәрбчи адамлар күман етмирдиләр ки, вәтәндашлар итаәтсизлик көстәрә биләр, дамлардан вә күчәләрдәки галагларын архасындан атәш ача биләр, мүлки вәтәндашларын исә һеч ағлына да кәлмәзди ки, гошунлар онлара атәш ачарлар.

«ӘЛАЧСЫЗ ГАЛДЫГДА СИЛАҺ ИШЛӘТМӘЛИ»

Бәли, белә команда верилмишди. Бәс, бу, әлачсызлыг вар идими? Бунун үчүн ајдын ме'јар чәтин ки, олсун, өзү дә кечә вахты, күчә дөјүшләриндә.

Бизә белә кәлир ки, бурада пешәкарлыгдан чох шеј асыл иди. Әмри јеринә јетирәнләрин пешәкарлығындан.

Там әминик: бу, чохлу гурбан кетмәсинин гаршысыны аларды, лакин пешәкарлыг чатышмады. Икидлик дә варды, дөзүм дә, сәбр дә. Лакин...

Бизә мә'лумдур ки, Салјан казармаларынын дарвазаларындан ән әввәл еһтијатда олан һәрбчиләр чыхмышлар. Онлар тә'чили сурәтдә сәфәрбәрлијә алынанлардыр. Бу гәрарын сијаси нәтичәси барәдә хүсуси сөһбәт кедәчәкдир. «Дөјүш»үн нәтичәләри исә јахшы мә'лумдур...

Еһтијатда оланларын һазырлығы јох иди.

Онлара мә'лумат верилмәмишди.

Тә'лим кечилмәмишди.

Чохдан мүлки олан адамлары одун-аловун ичинә атдылар, онларын јолдашлары һәлак олурдулар — биздәки мә'лумата көрә тәкчә Ростова једди табут көндәрилмишдир,— онлар да атәшә атәшлә чаваб вердиләр, өзү дә бу атәш низамсыз характер дашыјырды...

Сонралар биз һәмин зәрәр чәкәнләрин гејдијјаты китабында тәгрибән 190 гејди нәзәрдән кечирдик, онларча рентген лентинә бахдыг. Мүлки әһали арасында јаралананларын чох бөјүк әксәријјәти ајағындан јараланмајыб. Јухарыдан јараланыб, һәкимләрин дедији кими, «бәдәнин үчдә биринин јухарысы»ндан. Еһтијатда олан һәрби гуллугчулар да (әсасән) гарнындан, синәсиндән, чијниндән јараланыб. Онларын бир чохунун зирећли жилети јох имиш...

Ростовлу Алексеј Псыхын дедикләриндән: «Јанварын он алтысында чағырыш вәрәгәси кәтирдиләр — тә'чили олараг һәрби комиссарлыға чағырырдылар. Комиссарлыгдан топланыш мәнтәгәсинә кәтирдиләр, палтарымызы дәјишдирдиләр, патронсуз автомат вердиләр вә һәрби аеродромдан бураја, Бакыја кәтирдиләр. Бүтүн јоллар бағланмышды, биз сәккиз саат әрзиндә Салјан казармаларына тәрәф јол ачырдыг. Јолда бизи бир нечә дәфә сахладылар вә истәсәјдиләр тамамилә тәрксилаһ едә биләрдиләр, ахы бизим нә патронумуз варды, нә дә зирећли жилетимиз.

Дөјүш сурсатыны анчаг казармаларда вердиләр.

Бизи стадионда палаталарда јерләшдирдиләр, он доггузунда, кечә саат он ики радәләриндә һәјәчан сигналы илә галдырдылар. Тәгрибән сәһәр саат дөрддә үзбәүздәки јашајыш евинин дамында «снајпер» ашкар едилди, о, түстү борусунун далында кизләнәрәк казарма илә тибб ротасы арасындакы коридора атәш ачмады, шимал НБМ-дән бураја јаралылар кәтирирдиләр. Биз она атәш ачмаға башладыг, мән әлими еһтијатсызлыгла габаға узатдым вә јараландым. Вәссалам.

Евлијәм, ики ушағым вар, бири үч јаш јарымда, о бири исә беш ајлыгдыр».

Вәзијјәтә бахын. Бир фанатик сакинләр барәдә фикирләшмәдән евин дамындан јаралылара атәш ачыр. Она да чаваб атәшләри ачырлар... Адамлар јашајан мәнзилләрин пәнчәрәләриндә вә диварларында биз күллә изләри көрдүк (онларын бә'зиләри ишыг сачан күлләләрдән јаныбды). Сонралар исә пешә тә'лими кечмиш хүсуси тә'јинатлы һәрбчиләр вә десантчылар силаһсыз адамларын һәјатыны тәһлүкәјә мә'руз гојмадан дамлары «тәмизләјирдиләр»... Биз дамда кизләнмиш «снајпер»ә автоматлардан атәш ачанлары баша дүшүрүк (онун мејиди тапылмады, о гачмышды), лакин һеч чүр анлаја билмирик ки, бу, јеканә мүдафиә үсулу олсун. Гејри-профессионаллығын фачиәви нәтичәләри исә көз габағындадыр. Өзү дә «нәјин баһасына олур-са-олсун» әмринин нөвбәти нәтичәси.

Он једди јашлы Вера Бесантинанын кимин атдығы күлләјә туш кәлдијини биз һеч вахт билмәјәчәјик. Гыз Салјан казармалары јанындакы мәнзилләриндә анасы вә гардашы илә дөшәмәјә узанмышды, јалныз бир анлыға башыны јухары галдырмышды...

Фәрман Мәммәдов гызы Лариса илә автобусда евинә гајыдырды. Машын автобус паркына кедирди. Ону таныш сүрүчү евләринә апарырды, онлар ејни автомобил мүәссисәсиндә ишләјирләр. Шмидт адына заводун јахынлығында дајанмаға мәчбур олдулар. Габагда, јолун ортасында әскәрләр вә зирећли машынлар дурмушду. Автобуса атәш ачдылар. Он дөрд јашлы Лариса орадача кечинди. Атасы гызынын өлдүјүнү һәлә билмирди, ону автобусдан чыхармаға мачал тапды, лакин ајағындан јараланды вә һушуну итирди.

Бу адамлар нәјә көрә һәлак олдулар? Кимин ирадәси илә? Кимин күнаһы үзүндән? Онлар ермәни мәнзилләрини дағытмамышдылар, пикетләри мүһафизә етмәмишдиләр... Биз мејитханәнин дөшәмәсиндә он алты јашлы көзәл бир гыз көрдүк. Һәмин мүдһиш кечәдә о да минләрлә бакылы кими пәнчәрә өнүнә кәлмишди. Күллә гарнындан дәјмишди.

Һәр шеј ајдындыр: кечә вахты чахнашма, гарышыглыг, пикетчиләрин гәти мүгавимәти — лакин һәр һалда... Бу өлүмләрә һеч чүр бәраәт газандырмаг олмаз. Капитан Александр Малејевин, баш лејтенант Алберт Суворовун, сырави Дима Кулаковун, баш сержант Пјатаков Серкејин, һабелә командирләрин әмрини јеринә јетирән вә дүшүнүлмәмиш шиддәтли әмәлијјат бурулғанына чәлб едилән дикәр һәрбчиләрин өлүмүнә дә һагг газандырмаг мүмкүн дејил. Онлар да һәмин кечә күчәләрдә һәлак олдулар, биз гатилин конкрет олараг кимлијини һеч вахт билмәјәчәјик...

Бах бурада суал мејдана чыхыр: бәс башга јол вар идими?

Јәгин ки, вар иди.

Десантчы забитләр бизә данышырдылар ки, Салјан казармалары јанындакы пикетчиләрин арасындан даһа «сакит» чыхмаг мүмкүн иди. Һәр бир адамын нечә һәрәкәт етмәси планы ишләниб һазырланмышды, маршрутларын истигамәти мүәјјәнләшдирилмиш, һәрәкәти мәһдудлашдыран вә јолу бағлајан автомобилләрин кәнар едилмәси үсуллары тапылмышды. Биз онларын сәси јазылмыш пљонкалара артыг Москвада гулаг асдыг, онлар еһтијатда оланлар һаггында бөјүк һөрмәтлә данышсалар да, пешәкарлар кими баша дүшүрдүләр ки, һеч бир фәдакарлыг тә'лим вәрдишини әвәз едә билмәз...

Лакин һәмин кечә тәкчә сәфәрбәрлијә алынанлардан истифадә едилмәсини проблемин һәлли илә бағламаг олмаз... **Нә үчүн гошунлар әввәлләр, ермәниләрин евләри дағыдыларкән кәтирилмәди? Нә үчүн һәмин күнләр аз гала 12 мин нәфәрлик дахили гошунлар контингенти һеч бир фәалијјәт көстәрмәди?**

Фачиәдән беш күн әввәл Азәрбајчан КП МК Бүросу («мәркәз»ин нүмајәндәләринин иштиракы илә) гәрара алды ки, Бакыда фөвгәл'адә вәзијјәт тәтбиг едилмәсин. ДИН гошунларынын сајы артырылсын. Ичлас јанварын 14-дә кечирилди. Шәһәрдә ермәниләрин гырғыны кедирди. Әкәр гошун лазым идисә, бах онда лазым иди! Онлар исә ләнкијирдиләр. Там једди күн әрзиндә онлара команда вермәјән кимләр иди?

Гошунларын бураја кәтирилмәсинин гејри-мүмкүнлүјү барәдә һәрби рәһбәрлијин мә'луматына инана билмәрик. Әкәр биз сутка әрзиндә дивизијалары Бакыја кәтирә билмириксә, тәчавүзкарын (бирдән беләси мејдана кәләрсә) гаршысыны алмагда кечикмәјәчәјимизә ким зәманәт верә биләр? Еһтијатда оланлара чәтин ки, еһтијач вар иди, рәсми мә'лумата көрә онлары Ростовдан, Краснодар дијарындан вә Ставропол дијарындан чағырмышдылар, әслиндә исә Иркутска вә Читаја да чағырыш вәрәгәләри көндәрилмишди..

Кечикмәк нә илә әлагәдар иди? «Тбилиси синдрому илә?». Лакин ики шәһәрдәки вәзијјәти мүгајисә етмәк чәтиндир — онларын бириндә ән ади шүарларла кечирилән нүмајиш, дикәриндә исә мүдафиәсиз адамларын күтләви гырғыны.

Јанварын 12-дән 13-нә кечән кечә Дзержински дивизијасынын бөлмәләри аеродромда кечәләјирди, Салјан казармаларында исә гошун һазыр дајанмышды...

Нә олар, өзүнүн јохлуғу илә орду өз зәрурилијини сүбута јетирди...

«Јухарыда» гошунларын јеридилмәси тарихи барәдә кимин гәрар гәбул етдијини билмирик, лакин бу гәрар јанварын 13—15-дә верилсәјди, өзүнү доғрулда биләрди, лакин 19-да, ермәни евләринин дағыдылмасы һаллары олмадығы бир вахтда бу, вәзијјәти хејли кәскинләшдирди.

Инандырма методу гүввә тәтбиги методу илә әвәз едилдикдә һәрбчиләрин тактики сәһвләри дә сијаси сәһвләрә чеврилир. «Комсомолскаја правда»да Краснодар Дијар Партија Комитәсинин биринчи катиби Полозковун дедији кими, гисмән сәфәрбәрлик јерли һөкумәт органларынын разылығы олмадан апарылырды. Нәтичә: Русијанын бир чох шәһәрләри мүнагишәјә чәлб едилди, РСФСР-и митинг далғалары бүрүдү. Базарларда сатычыларын јанында (мәсәлән, Воронеждә) үзәриндә «Мән Күрчүстанданам» јазылмыш лөвһәләр көрүнмәјә башлады.

КӘЛӘЧӘЈИН ГАЛЫГЛАРЫ?

Бу күнләрдә депутатлар фөвгәл'адә вәзијјәт барәдә ганун лајиһәсини нәзәрдән кечирәчәкләр. Онлар Бакы һадисәләринин бүтүн ачы дәрсләрини нәзәрә алмалыдырлар.

Дәрсләри нәзәрә алмаг... Ахы, нә гәдәр олар? Јохса «Тбилиси һадисәләри»ни тәдгиг едән ССРИ халг депутатлары гурултајы комиссијасынын рә'јини һеч ким хатырламыр? Биз «гүввәдә олан ганунверичиликдә вә тәчрүбәдә хүсуси вә фөвгәл'адә вәзијјәтин, комендант саатынын тәтбигиндә, Совет Ордусу бөлмәләриндән истифадә едилмәсиндә... дахили гошунларын сајынын артырылмасында вә онларын әсасән профессионаллыг зәмининдә комплектләшдирилмәсиндә... ачыг-ајдын гүсурлар» һаггында дөнә-дөнә охујуруг. Охујуруг вә һәмин сәтирләр архасында Тбилиси-89-у дејил, Бакы-90-ны көрүрүк...

Јенә дә һәр һалда һәјата кечирилән мүһафизә тәдбирләри вә мәһдудлашдырычы режимин тәтбигинин таразлығы барәдә. Бакыда «сынагдан кечирилмиш» модел (ифадәјә көрә үзр истәјирик) әһалинин мә'луматландырылмамасынын нә гәдәр бөјүк бәлалара сәбәб олдуғуну көстәрди.

Фөвгәл'адә вәзијјәт тәтбиг олунмасы барәдә илк мә'луматы Бакынын һәрби коменданты кенерал-лејтенант В. С. Дубинјак јалныз јанварын 20-дә сәһәр радио илә е'лан етди.

Әкәр Лариса Мәммәдованын атасынын тәһлүкә барәдә хәбәри олсајды, гызы илә автобуса минмәзди...

Мә'лумдур ки, телевизијанын енержи блоку партладылмышды. Лакин әһалини хәбәрдар етмәк үчүн башга васитәләр дә — дејәк ки, мүлки мүдафиә системи, сәс гурғулары мөвчуддур.

Јери кәлмишкән, бизләрдән биримиз АХЧ лидерләриндән бири Нәчәф Нәчәфовла көрүшә билди. Инди бағланмыш «Азадлыг» гәзетинин кечмиш редактору бу тәшкилатын телевизијадакы партлајышла һеч бир әлагәси олмадығыны гәтијјәтлә билдирди: «Саат 20-дә АХЧ-нин мүһүм хәбәри е'лан едиләчәкди...». Елә бу мәсәлә илә әлагәдар ДТК полковники Мансуров бизә деди: «Бирчә шеј ајдындыр: бу, планлашдырылмыш тәдбир иди». Лакин бир һалда ки, мүлаһизәләрдән биринә («екстремистләр партлатмышлар») истинад едилир, онда башга бири һаггында да данышмаг пис олмаз. Бу мә'луматы нөвбәтчи електрик монтјору шаһид Виктор Романов вермишдир:

«Мән јанварын 19-да саат 19-да нөвбәни гәбул етдим. 15 дәгигә сонра сехин јерләшдији бинаја дөрд нәфәр силаһлы әскәр дахил олду. Онлар енержи тәчһизаты системи илә марагланмаға башладылар, рабитә кабелләри кечән ојуглары ачырдылар, башга суаллар верирдиләр. Сонра дедиләр: «Сизи комендант чағырыр». Мәни вә нөвбә јолдашымы зирзәмијә кәтирдиләр вә башга әскәрләрин мүһафизәсинә вердиләр, онлар чох идиләр. Өзләри исә кери гајытдылар. Бир нечә дәгигә сонра мән боғуг партлајыш сәси ешитдим. Бизи даһа бир саат әрзиндә чөлә бурахмадылар. Сонра бизә һәрби палтар кејдирдиләр («сизин тәһлүкәсизлијиниз үчүн») вә силаһлы мүһафизә алтында гоншулугдакы Азәрбајчан ССР Али Совети бинасына кәтирдиләр. Сонралар, ара гарышанда Романову јаддан чыхартдылар. О, «танышларынын јанында» јашајыр. Биз дә ону бир нечә васитәчинин көмәји илә танышларынын јанында тапдыг. Онун дедикләри бизим үчүн мараглы иди — ахы, һәтта СИТА-нын мә'луматында «радиотелемәркәзин әлә кечирилмәсиндә (чинајәткар гүввәләрин...) бирбаша әмәлләри» көстәрилирди. Лакин мәркәзи тутан олмады. Бу һәлә һарасыдыр, о, һәрби бөлмәләр тәрәфиндән горунурду. Башга сөзлә, бу мәсәләни ахырадәк өјрәнмәк, тәдгиг етмәк лазымдыр. Ону да әлавә едәк ки, ҮИЛККИ-дән олан бир груп ССРИ халг депутаты да Бакыда оларкән бу чүр мә'лумат әлдә етмишдир.

Һәмин ағыр вә фачиәли күнләрдә баш верән вә үмумијјәтлә, гаранлыг галан чохлу мәсәлә вардыр.

Онлар тамамилә ашкар едилмәлидир ки, бундан сонра да «екстремистләр», «фитнәкарлар», «рүшвәтхор елементләр» кими абстракт мәфһумлардан истифадә олунмасын, сәбәбкарларын адлары һамыја бәлли олсун. Һәр бири. Мејдандан чәкилмәмәјә адамлары ким тәһрик едирди, «мәркәзә» тәһриф олунмуш мә'луматы ким верирди, енержи блокуну ким вә нә үчүн партлатмышды, Бакынын «мүдафиәси» планыны ким ишләјиб һазырламышды вә гошунларын шәһәрә нечә дахил олмасыны ким планлашдырмышды?

Бакыдакы фачиәви кечә Москва үчүн сәрфәлидирми? Президент үчүн? Өзүнүз мүһакимә јүрүдүн: гачгынларын јашамаг үчүн јер олмајан Русијаја прогнозлашдырылмыш ахыны, Азәрбајчанда Москва әлејһинә әһвал-руһијјә, РСФСР-ин јерли мүнагишәјә чәлб едилмәси (Краснодарда белә бир шүар вар иди: «Русија жандарм дејилдир»), вә беләликлә дә онун сәрһәдләринин Москвадан чох-чох узаглара јајылмасы...

Биз һәлә вәзијјәти сәһв гијмәтләндиренин, нәтичәни прогнозлашдыранын вә президентә төвсијә верәнин ким олдуғуну билмирик. «Һакимијјәтин әлә кечирилмәсинин мүмкүнлүјү» барәдә кимин (конкрет олараг!) мә'луматына әсасән ССРИ Али Советинин Рәјасәт Һеј'әти гошун јеридилмәси барәдә гәрар чыхармышдыр? Көјдән асылы галан бу суаллар да, Сов.ИКП МК-нын сонунчу пленумунда Е. А. Шеварднадзе илә Ј. К. Лигачов арасында Тбилисидә гошунлардан истифадә олунмасына һәр һалда кимин ичазә вермәси барәдә полемикасы көстәрир ки, бу чүр гәрарларын јүксәк сәвијјәдә гәбул едилмәси тајдасы лазыми сәвијјәдә ишләниб һазырланмамышдыр.

Үмумијјәтлә, бир чох өлкәләрдә бунун үчүн милли тәһлүкәсизлик шуралары мөвчуддур. Һәмин шуралар «ән мө'тәбәр мәнбәләрин» вердији мә'луматларын сәһиһлијини јохлајыр, өз гәрарларынын сијаси әкс-сәдасына көрә чаваб верир (хүсуси хидмәт идарәсиндән фәргли олараг), президентин бир нөв васитәчиси ролуну ојнајыр. Милли тәһлүкәсизлик шурасы «биз гәрар гәбул етмәмишдик, биз әмри јеринә јетирирдик» дүстуру архасында кизләнмәк һүгугуна малик дејилдир. Бизчә, ән јахын сессијанын мүзакирәсинә фөвгәл'адә вәзијјәт һаггында ганун лајиһәси илә бирликдә милли тәһлүкәсизлик шурасы һаггында ганун да чыхарылмалыдыр...

Бакы һадисәләринин нәтичәси олараг өлкәнин президенти һәм сағдан, һәм дә солдан тәнгид атәшинә тутулду. Һакимијјәтә чан атан, лакин дағынтыларын гаршысыны алмајан АХЧ-нин күчлү тәблиғаты, әввәлчә вәзијјәт үзәриндә нәзарәти вә һакимијјәти, сонра исә мәркәзин һәрәкәтләринә гијмәт верәркән өз мүхалифәти илә һәмрә'ј олан республика рәһбәрлијинин јанлыш мөвгеји, нәһајәт, «әмәлијјат» һазырланаркән гәрибә гејри-профессионализм она кәтириб чыхармышдыр ки, республика әһалисинин әксәријјәти јенидәнгурманын лидеринин сијасәтини кәскин шәкилдә танымаг истәмир, бундан әлавә, комсомол вә партија билетләрини күтләви шәкилдә кери гајтарырлар.

«Дәмир әлләр» тәрәфдары оланлар өзләринә хас олан дәрин разылыг һисси илә тәсдиг едә биләрләр: ордусуз һеч нә мүмкүн дејил, сијаси методлары онсуз да күч методу илә әвәз етмәк лазым кәлмишдир.

Бизә елә кәлир ки, Бакынын әкс-садасы һәр јердә вәтәндаш мүһарибәси кабусу илә, мөвчуд олмајан таланларла, вәрәгәләрдә мүмкүн олан «екстремизмә» ишарә илә һәдәләмәк шәклиндә дә ешидилир. Бу шајиәләр она көрә лазымдыр ки, күч ишләдилмәсинә һагг газандырмаг мүмкүн олсун.

«Күч методлары», «фөвгәл'адә вәзијјәт» азад сечкиләрдән, әлбәттә, таланларла һеч бир әлагәси олмајан вәтәндашларын өз фикрини сәрбәст ифадә етмәсиндән горхуја дүшәнләрин хејриндир...

Борис ВИШНЕВСКИ,
Андреј КРАЈНИН,
Дмитри МУРАТОВ,
Кеннади САПРОНОВ.

(«Комсомолскаја правда», 10 феврал).

Чевирәни
Вәкил МӘММӘДОВ.

СИЗӘ КИМ ГЫЈДЫ, КИМ?..

Илк дәфәдир ки, јахын адамларым, гоһумларым һаггында јазырам.

Каш бу јазыны јазмалы олмајајдым!..

* * *

Нә гәдәр кағызы әзиб тулламаг олар?! Нә гәдәр гәләми столун үстүнә атмаг олар?! Нә гәдәр сигарети сигаретин одуна чаламаг олар?!

20 јанвар 1990-чы илдән сонра — истәнилән гәдәр!..

* * *

Чох истәрдим ки, бүтүн шәһидләрин аиләләринә баш чәким, һамысына бир-бир башсағлыгы верим, һәр бири һаггында ајрыча јазы һазырлајым. Амма бу мүмкүндүрмү?

Бу гәдәр дәрдли ата вә ананы, бачы вә гардашы, оғул вә гызы данышдырмаг, онлары динләмәк, һәр биринин кәдәрини ајрыча јашамаг, нәһајәт, бунлары гәләмә алмаг мүмкүндүрмү? Бир адамын буна күчү чатармы? Үрәк буна дөзәрми?

Инанмырам. Ким олур-олсун, нә гәдәр ирадәли, сәбрли адам олур-олсун, бу шәрәфли ишин алтына кирәнин үрәји јүзләрлә шәһидин биринин гапысындан чыхандамы, јахуд шәһидләрин биринин гапысындан кирәндәми дајанар. Валлаһ дајанар! Дајанмаса, демәк о һеч үрәк дејилмиш...

Амма һәр һалда јазмаг лазымдыр. Бунун үчүн Азәрбајчанын бүтүн журналистләри әл-әлә вермәлидир. Һәр бир шәһид һаггында ајрыча јазмаг, һәр биринин аиләсинә башсағлыгы вермәк лазымдыр.

Ән көзәл јазы һеч кәси кери гајтармыр.

Амма ән ади јазы аз да олса тәсәллидир.

Мән бу јазыны һазырлајаркән онун публисистика нәзәријјәсинин тәләбләринә чаваб вериб-вермәјәчәји барәдә дүшүнмүрдүм. Чүмләләрин гырыглығы, бә'зән фикирләрин дағыныглығы мәни нараһат етмирди. Һәтта бә'зи анларда гәләмимин күчсүзлүјү (чөрәји гәзетчиликдән чыхан адам үчүн буну е'тираф етмәк чәтиндир, ағыр дәрддир), үрәјимдән кечәнләри, јашадыгларымы ифадә етмәкдә ачизлик дә мәни горхутмурду. Мәни јалныз бир шеј дүшүндүрүрдү: бу ағыр дәгигәләрдә халгымла биркә олмаг, онун кәдәринә шәрик чыхмаг...

Бу јазы мәнә доғма олан адамларын хатирәсинә сонсуз еһтирамымдыр. Бүтүн шәһидләрин чанијәтлик руһу гаршысында баш әјмәјим, диз чөкмәјимдир.

Аллаһ сизә рәһмәт еләсин, Илһам вә Фәризә!

Аллаһ сизә рәһмәт еләсин, бүтүн шәһидләр!

Амин!

* * *

Дејәсән ашағыдакылары да јазмасам олмајачаг...

Узун илләр бизим журналистләр «мүдрик» рәһбәрләринин ағзындан чыханы кәјдә тапмаға һазыр олмушлар: «рәһбәрин мүдрик, даһијанә... тәвсијәләриндән руһланан совет халгы дағы-даг үстә гојмуш, 1-и 15 етмиш вә с. вә и. а.»...

Нә билим, даһа кимләр нә етмишләр?

Гысасы, халгын гаршысында үзүгаралығымыз бөјүкдүр.

Инди бујурун, бу фачиәни тарихләшдирин. Бирчә аллаһ хатиринә, һеч олмаса бу дәфә јалан јазмајын, үрәјиниздән кәлмирсә, гәләми, фырчаны кәнара гојун, нотлары атын бир гыраға. Киминсә көстәриши илә јазачагсынызса, һеч јазмајын. Галанлар, чәһәннәм, бир тәһәр дөзәрләр, кедәнләрин руһу бағышламаз.

Инчимәјин, бу сөзләр һамыја аид дејил. Амма чохумуза аиддир.

Елә мәнә дә...

* * *

Бәлкә ајры вахт јазмаздым: дејирләр ки, өләни һамы тә'рифләјир. Јалан дејирләр. Јахшыја рәһмәт охујурлар, чәннәт арзулајырлар, писә исә...

Јәгин ки, Илһам вә Фәризә һагда нә јазсам, онларын һәрәкәтләриндән гат-гат ашағыда дајаначаг.

Десәм, Илһам әсл азәрбајчанлы оғлу иди, гејрәт, торпаға, елә-обаја, аиләјә бағлылыг тәчәссүмү иди, архајын олун, һеч нә демәмишәм.

Десәм, Фәризә әсл азәрбајчанлы гызы иди, көзәллик вә сәдагәт, намус вә вәфа мүчәссәмәси иди, јенә һеч нә демәмишәм.

Билмәк олмурду ки, өмрүн чәми 28-чи јашына гәдәм гојмуш бу оғланда бу гәдәр әдәб-әркан, мә'рифәт, бөјүк-кичик јерини билмәк, ушаглары истәмәк (о, мәш'ум ахшам да гапыдан чыханда бөјүк гардашы Елханын ики баласынын үзүндән өпмәк јадындан чыхмамышды), достчанлыг... һарданды?

Билмәк олмурду ки, 20 јашына тәзәчә адламыш бу гызда бу гәдәр абыр-һәја, агсаггала, ағбирчәјә һөрмәт, балдызларына мәһәббәт, сәлигә-саһман, евдарлыг... һарданды?

Јәгин ки, аиләләриндән, верилмиш тәрбијәдән...

Илһамын атасы Әждәр киләринә чәкмишдиләр. Азәрбајчан үчүн вәтәндаш јетирмишдиләр, дај јохса...

Сәдагәтинлә һамынын үрәјини пара-пара етдин, Фәризә...

Јазыја бах. Офелија хала гардашына јахын олмаг үчүн Ағдамдан, Чобан киши исә санки нә вахтса башларына кәләчәкләрини дујуб Ермәнистан ССР-ин Спитак рајонундан көчүб Бакыја кәләндә Алатавада гоншу олдулар.

Аллаһ Илһам вә Фәризәни бир-бири үчүн көндәрмишди. Лап нағыллардакы кими.

Илһам бир Илһам иди.

Севиб-сечдијини дә өзүнә лајиг.

Һејф ки, бу хошбәхтлијин өмрү чох гыса олду — чәми 6 ај 19 күн...

Сизә ким гыјды, ким?..

* * *

Сәнә ким гыјды, Илһам?

Сән нијә өзүнә гыјдын, Фәризә?

Көзүмүн габағына Офелија ана кәлир. Бағда ана кәлир. Гәлбләри пара-пара.

Көзүмүн габағына Әждәр кишинин гәбри кәлир. Башдашы ағлајыр.

Көзүмүн габағына Чобан киши кәлир. Бели бүкүлүб.

Көзүмүн габағына Елхан кәлир, әлләри гојнунда.

Көзүмүн габағына Вәтән торпағы кәлир.

Ағдам јасдадыр, бүтүн Гарабағ јасдадыр.

Шәки јасдадыр, Кәнчә јасдадыр.

Бакы јасдадыр, Ширван јасдадыр...

...Бүтүн Азәрбајчан јасдадыр!

* * *

Мән дә билирәм: өләнлә өлмәк олмаз. Ешидирәм, баша дүшүрәм. Амма аллаһ хатиринә аз дејин бу сөзләри.

Мән дә билирәм: чалышмаг лазымдыр ки, сакитләшәк, өзүмүзү әлә алаг, белимизи дикәлдәк. Билирәм, баша дүшүрәм. Амма аллаһ хатиринә бу сөзләри дә аз дејин.

...мәздин, Илһам!..

* * *

Нечәнчи дәфәдир ки, шәклин гаршысында дајаныб бу суалы верирәм:

— Нијә белә етдин, бачым? Нијә?

Амма сәни гынаја билмирәм. Биринчи дәфәдир ки, өзүнә әл галдырмыш адамы гынаја билмирәм.

Үмумијјәтлә, һеч вахт өз һәјатына гәсд едәнләри зәифликдә иттиһам етмәјә тәләсмәмишәм. Ишыглы дүнја илә көнүллү видалашмағы, доғма вә әзиз адамлары бирдәфәлик тәрк етмәји гәрара алмаг, бу амансыз һөкмү һәјата кечирмәк зәиф адамларын иши дејил (бурда нәсә гејри-ади, һәлә дә елмин, елә һәјатын өзүнүн дә изаһ едә билмәдији, бәлкә дә едә билмәјәчәји бир сирр вар). Амма һәр һалда һеч вахт онларын һәрәкәтини (һәтта бунун үчүн ән әсаслы сәбәб олса белә) тәгдир дә етмәмишдим. Бәлкә әл сахламаг, бир ан тәрәддүд етмәк олармыш? Бәлкә...

Амма сәни гынаја билмирәм.

Илһамсыз нечә јашамаг оларды?

* * *

Бу нечә күндә Елхан бирчә дәфә дил ачды. Бир аз сөһбәт етди. Јадымда галанлар будур:

— Өмрүндә евимизин јерини билмәјәнләр кәлирләр. Гәтијјән танымадыгым адамлар кәлирләр. Кәнара чәкир, таныш олур, башсағлыгы верир, дәрдимизә шәрик чыхырлар, һәр чүр көмәк, јардым тәклиф едирләр.

Кечән чүмә ахшамы Јевлахдан бир дәстә адам кәлмишди. Араларында шәһәр партија комитәсинин нүмајәндәси, мүәллимләр, журналистләр вар иди. Тәсәлли вердиләр...

Хејли әрзаг кәтирмишдиләр. Дејирәм, һеч нәјә еһтијачымыз јохдур, сиз аллаһ гајтарын, шәһәрдә јас јери чохдур, лап елә ...

аиләсинә башсағлыгы вермәмиш рајона гајытмајын.

Чох адам кәлир, өзүмү тохдаг сахламаға чалышырам. Амма бу сөзләрдән сонра дөз көрүм, нечә дөзүрсән...

Бир анаја, үч бачыја гардаш Елхан, ата әвәзи Елхан...

* * *

Дејирләр ки, адамларын һамысы бир чүр олса, һәјат марагсыз олар. Нә билим, бу дүнјада адамын баш чыхармадығы ишләр чохдур. Амма тәки Азәрбајчан башдан-баша јахшылардан — тәмизләрдән, гејрәтлиләрдән, намуслулардан, Вәтәнинин, торпағынын тәәссүбүнү чәкәнләрдән, һәмвәтәнләринин гејдинә галанлардан, дәрдинә јананлардан ибарәт олајды, һәјатын мараглы олуб-олмамасы сонранын ишидир...

Мән демирәм ки, һамы күчлү олајды, дипломлу олајды, вәзифәли олајды, пуллу олајды...

Мән дејирәм ки, каш һамы јахшы олајды...

* * *

Сүлејмана галмајан дүнја һеч кәсә галмајачаг. Бир күн кәлән, бир күн кедәчәк. Нә гәдәр ачы олса да бир күн биз дә бу дүнјаны тәрк едәчәјик. Кими 10 илдән, кими 30 илдән, кими 50 илдән сонра. Лап 100 ил олсун...

Киминдән бу дүнјада јахшылыг галачаг, киминдән пислик.

Киминә рәһмәт охујачаглар, киминә лә'нәт.

Вахт өтәчәк, дөвран дәјишәчәк. Өзү дә чох сүр'әтлә. Киминсә истәјиб-истәмәмәсиндән асылы олмајараг.

50 ил кечәчәк, 100 ил, 200 ил...

Дүнјаја бизи танымајан, биздән билаваситә гоһумлуг әлагәләринә көрә узаг адамлар кәләчәк. Амма һәр һалда Азәрбајчан халгынын өвладлары.

Бах онда чохларымызын ады јашамајачаг. Чохларымызын нә вахтса мөвчудлуғундан һеч әсәр-әламәт дә галмајачаг. Тарих һеч чүр бу күн вәзифә столундан икиәлли јапышанлары, јахасына улдуз тахмаг намина торпағына, халгына хәјанәт едәнләри (бәлкә бунларын ады һансыса көһнә, киф басмыш бир енсиклопедијанын бир күнчүндә илишиб гала), јерлибазлыгы, гоһумбазлыгы һүнәр сајыб өјүнәнләри, милјонларла пулу килојнан гызыла чевириб, торпағын алтында кизләдиб өзүнү өмрүн әбәдилијинә инандыранлары, бир јетимә, касыба әл тутмағы өзүнә рәва билмәјәнләри... јашада билмәз. Јашатса белә әдаләтсизлији Јер, Көј көтүрәрми?!

Амма сиз јашајачагсыныз!

Сиз јашајачагсыныз, Илһам вә Фәризә!

Сиз јашајачагсыныз, шәһидләр!

Бәлкә дә 500 илдән сонра бизи танымајан адамлар Шәһидләр хијабанына кәләчәк, сизин гәбирләринизин үсту-

КӨЗ ДАҒЫ ЧӘКИЛИБ ҮРӘЈИМИЗӘ

Үч һәфтәдир ки, бүтүн Азәрбајчан халгы матәм ичиндәдир. Көзәл-көјчәк гызларымызы гара кәлағајылы, синәләри губар бағлајан аналары, ағбирчәкли нәнәләри гәмли, һүзнлү көрәндә дәрдимиз бирә-беш артыр. Онсуз да башымыз чох бәлалар чәкиб. Ағыр мүбаризәләрдә мәгсәдимиз, нијјәтимиз бир олуб: һәмишә сүлһ, азадлыг истәмишик. Бу јолда гурбан кедиб оғулларымыз. Елә бу күн дә... Әмин-аманлыг дөврүндә өз евиндә, өз јурдунда гәтлә јетирилән онларча шәһидин, јүзләрлә ағыр јаралынын һеч бир күнаһы олмадан белә бир бәлаја дүчар олдугларына бәраәт газандырмаг мүмкүн дејил.

Доғма Бакымызын көзәллијини тәмсил едән бир паркымыз варды. Һәр истираһәт күнү балачалар өз валидејнләри илә бура кәзинтијә кәлир, ушаг шәһәрчијиндә өз нағыл дүнјаларына говушурдулар. Шәһәримизин турист маршрутларындан бири дә мәһз бу паркдан кечирди. Инди бура Шәһидләр хијабаны адланыр. Биз һәгигәти олдуғу кими билмәјән гонаглара, һәлә бу күн өлүмүн нә олдуғуну дәрк етмәјән балаларымыза сабаһ бу мәзар саһибләринин мүгәддәс нијјәти барәдә данышмалыјыг.

Бу күнләрдә академик Миргасымов адына республика клиник хәстәханасында мүаличә олунан јаралыларын бир гисми илә көрүшүб сөһбәт етдик. Нечә күндүр кечирдијимиз ағыр һиссләри тәзәдән јашамалы олдуг.

Аталар нечә дә дүз дејибләр ки, өлүм көз илә гаш арасындадыр. Јашы 60-ы өтән Минәбачы хала өз һәјатында нечә јараландығыны сөһбәт едәндә буна бир даһа инандыг. «Башыныза доланым, бүтүн кечә атышма сәсиндән јата билмәдик. Јатмагмы олурду?! Күчәләрдә күллә сәси налә сәсинә гарышмышды. Јаралы оғулларымызын гышгыртысы, бағыртысы инди дә гулағымда чинкилдәјир. Бүтүн кечәни белә кечирдик. Сәһәр ачылан кими һәјәт-бачаја чыхырдыг ки, бир-биримиздән хәбәр тутаг. Елә гапыны ачыб күчәјә чыхмаг истәјирдим ки, һеч билмәдим сағолмамыш күллә һарадан кәлди. Сән демә, инсафсызлар дүз мәни нишан алыблармыш.

Сонрасыны исә Минәбачы халанын үзәриндә чәрраһијјә әмәлијјаты апаран тәчрүбәли чәрраһ Әли Әлијев деди:

— Минәбачы Мәммәдова хәстәханаја чох ағыр вәзијјәтдә кәтирилди. Онун гарын нахијјәсинә үч күллә дәјмишди. Сөзүн әсл мә'насында биз бу гадыны әзраилын әлиндән зорла алдыг. Ону да дејим ки, халанын үрәји машаллаһ чох мөһкәм имиш. Бу бизә чох көмәк еләди.

Минәбачы халанын бәдәниндән чыхарылан күлләләри һәким бизә көстәрди. Адам бә'зән көрдүкләринә дә инанмаг истәмир. Көрәсән, о наинсаф «овчуну» ана доғмајыбмы? Сәни нишан аланда өз анасы јадына дүшмәдими? Бәлкә 60 јашлы гадын да «атышырмыш»?!

Минәбачы хала бирдән ичин-ичин ағлады. Һәким она ијнә вуруб сакитләшдирмәк истәди. Анчаг мүмкүн олмады. Һачандан-һачана өзүнә кәлиб деди:

— Өзүм үчүн ағламырам, бала! Бу көзләримин габағында үч-дөрд икид оғлан, һәлә бығ јери тәзәчә тәрләмиш чаванлар чан вериб. Каш мән өләјдим онларын јеринә. Һеч чүр јадымдан чыхмыр. Онларын аналарынын күнаһы нә иди, дағ чәкилди синәләринә?!

Ганлы јанвар кечәсиндә өз ганына бәләнәнләрдән бири дә Јашар Нәчәфовдур. 22 јашы вар. Һәрби хидмәти Әфганыстанда баша вуруб. Өзү дә һава десанты һиссәсиндә. О кечә шәһәрдән евә гајыдаркән, XI Гызыл Орду мејданында бирдән үстүнә һәрби машын кәлдијини көрүр. Ону күлләјә тутурлар. Јашарын сағ гычына ејни јердән бир нечә күллә дәјир. Һәкимләр чох чалышыблар ки, Јашарын гычы кәсилмәсин. Амма гычда олан ган дамарлары ағыр зәдәләнмишди. Ону бәрпа етмәк һеч чүр мүмкүн олмады.

— Мән һәрби хидмәтдә ән мүрәккәб әмәлијјатларда иштирак етмишәм. — Јашар дејир. — Чәтин анлар јашамышам. Белә дәһшәти исә көрмәмишдим. Силаһсыз адама атәш ачмаг вә белә бир әмри вермәк ән азы вәһшиликдир. Биз дөјүш мејданларында силаһсыз дүшмәнә дә атәш ачмамышыг. Кәсилән бу гычым биринчи дәфә Әфганыстанда јараланмышды. Тәки елә орада да кәсиләјди. Һеч олмаса тәскинлик тапмаға әсасым оларды...

Һәмин дәһшәтли кечә јараланан һәр бир кәсин үрәјиндә бир китаб сөз варды. Көз јашардан, үрәк көјнәдән сөзләр. В. И. Ленин адына Азәрбајчан Педагожи Институтунун тәләбәси Рамилә Ибајеванын күнаһы нә иди ки, јанвар ајынын 20-дә күндүз саат икидә институтдан евә кедәркән шәһәрин мәркәзи күчәләринин бириндә атәшә тутулуб вә чијниндән јараланыб. Бакыда охујан 17 јашлы губалы Јасин Һүсејновун күнаһы нә иди ки, јаралылар үчүн Губа рајонундан мејвә-тәрәвәз кәтирәндә үч күллә јарасы алыб?

Ағыр јаралар алмыш Назим Әләкбәров вә Игор Тименко илә дә көрүшүб сөһбәт етдик. Һәр јаралы илә сөһбәт синәмизә вурулан јараларын да сајыны артырырды. Вә бу јаралар елә јаралар иди ки, бунларын јери сағалса да, үрәкләрә чәкдији даг сағалан дејил.

Республика клиник хәстәханасынын баш һәкими Магсуд Гасымов о дәһшәтли кечәдә кечирдији һиссләри бизимлә бөлүшәрәк деди:

— Мән бир аз јахынлыгда јашајырам. Атышма башлајан кими тез өзүмү хәстәханаја јетирдим. Билдим ки, вәзијјәт олдугча ачыначаглы олачаг. Телефон васитәсилә һәкимләри вә тибб бачыларыны тә'чили топладым. Машынларымызын бири һәким далынча кедәркән күлләбарана тутулду. Чәрраһијјә корпусунун диварлары XI Гызыл Орду мејданы тәрәфдән атылан күлләләрдән бир нечә јердән дәлик-дәлик олмушдур. Хәстәханаја кәтирилән 47 јаралынын икисини хилас едә билмәдик. Онлардан бири Елдар Нәсибов, икинчиси исә Илһам Аллаһвердијев иди. Бу кәнчләрин һәјаты уғрунда ән тәчрүбәли чәрраһлар Дадаш Чаһанкиров вә Аббас Гасымов мүбаризә апардылар. Һеч чүр мүмкүн олмады. Чүнки онларын дахили үзвләрини бир нечә јердән күллә дармадағын етмишди. Чәрраһлар — Фуад Абдуллајев, Әли Әлијев, Чаһанкир Атакишијев, Һәсән Абдуллајев, Намиг Әлијев, Фирудин Шәрифов, үмумијјәтлә һамы башга јаралылары хилас етмәјә чалышды.

Азәрбајчан Дөвләт Тибб Институтунун уролокија кафедрасынын ассистенти Акиф Бағыров исә һәјәчандан сөзүнү тамамлаја билмәди:

— Јанвар гырғыныны һеч вахт унутмајачағам. Республика клиник хәстәханасынын гапысына доғру узанан ганлы чығырлар дәһшәтли бир һадисәдән хәбәр верирди. Һәјатымда илк дәфә чәрраһијјә отағында фасиләсиз олараг јаралы гәбул етмәјә, күлләләри чыхармаға башладым...

Бөјүк Вәтән мүһарибәсинин ағрылы-әзаблы јолларыны кечмиш, дәфәләрлә ағыр јара алмыш бир нәфәр өлүмлә көз-көзә дајандығы күнү хатырлајараг деди ки, јарыммүһасирә вәзијјәтиндә керијә сурсат далынча сүрүнә-сүрүнә кедәркән, үстүнә јаған күлләләрдән белинә бағладығы дәмир габ дешик-дешик олмушду.

О дәһшәтли кечәнин көз дағы өмүрлүкдүр. Нә гәдәр ки, синәмиздә үрәјимиз дөјүнүр, күнаһымыз олмаја-олмаја бизә вурулан јараларын фәрјады кәсилмәјәчәкдир.

Валеһ МИРЗӘ,
Ә. НӘЧӘФГУЛИЈЕВ.

Мүәллифләрдән: бу јазынын гонорарыны шәһидләрин хатирәсини әбәдиләшдирмәк үчүн учалдылачаг абидәнин тикинтиси фондуна кечүрмәјинизи хаһиш едирик.

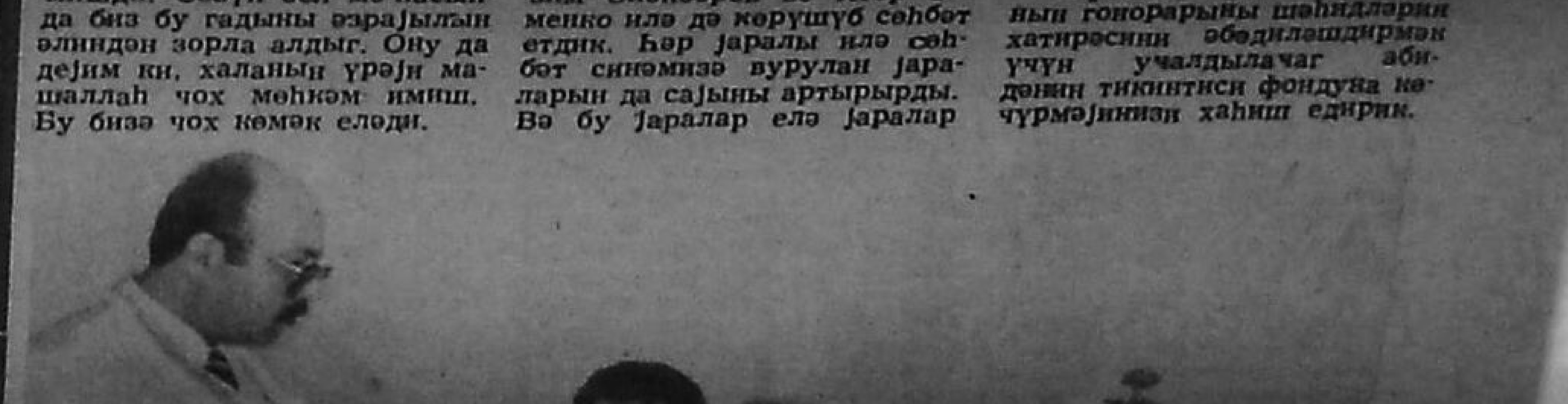

нараһат етмирди. Нечә ил анларда гәләмимин күчсүзлүјү (чөрәји гәзетчиликдән чыхан адам үчүн буну е'тираф етмәк чәтиндир, ағыр дәрддир), үрәјимдән кечәнләри, јашадыгларымы ифадә етмәкдә ачизлик дә мәни горхутмурду. Мәни јалныз бир шеј дүшүндүрүрдү: бу ағыр дәгигәләрдә халгымла биркә олмаг, онун кәдәринә шәрик чыхмаг...

Бу јазы мәнә доғма олан адамларын хатирәсинә сонсуз еһтирамымдыр. Бүтүн шәһидләрин чәннәтлик руһу гаршысында баш әјмәјим, диз чөкмәјимдир.

Аллаһ сизә рәһмәт еләсин, Илһам вә Фәризә!

Аллаһ сизә рәһмәт еләсин, бүтүн шәһидләр!

Амин!

* * *

Дејәсән ашағыдакылары да јазмасам олмајачаг...

Узун илләр бизим журналистләр «мүдрик» рәһбәрләрин ағзындан чыханы көјдә гапмаға һазыр олмушлар: «Рәһбәрин мүдрик, даһијанә... төвсијәләриндән руһланан совет халгы дағы-даг үстә гојмуш, 1-и 15 етмиш вә с. вә и. а.».

Бизим шаирләр чәмијјәти, өлкәни учурума апаран рәһбәрләрә сајсыз-һесабсыз ше'р, поема һәср етмишләр.

Бизим рәссамлар јахалары улдузлу рәһбәрләрин таблосуну јаратмагда јарыша кирмишләр.

Бизим һејкәлтәрашлар халгына хәјанәт едәнләрә абидәләр учалтмышлар.

Бизим бәстәкарлар јенә һәмин адамлар һаггында — репрессијаларын илһамверичиләринә, коммунизми 80-чи илләрдә гуранлара, социализми там вә гәти гәләбәјә чатдыранлара, халга көзәл шүарлар алтында бош вә'дләр верәнләрә, онларын ганыны төкәнләрә һәср олунмуш «көзәл сәнәт нүмунәләри» јаратмышлар.

...һәрәкәтләриндән гат-гат ашағыда дајаначаг.

Десәм, Илһам әсл азәрбајчанлы оғлу иди, гејрәт, торпаға, елә-обаја, аиләјә бағлылыг тәчәссүмү иди, архајын олун, һеч нә демәмишәм.

Десәм, Фәризә әсл азәрбајчанлы гызы иди, көзәллик вә сәдагәт, намус вә вәфа мүчәссәмәси иди, јенә һеч нә демәмишәм.

Билмәк олмурду ки, өмрүн чәми 28-чи јашына гәдәм гојмуш бу оғланда бу гәдәр әдәб-әркан, мә'рифәт, бөјүк-кичик јерини билмәк, ушаглары истәмәк (о, мәш'ум ахшам да гапыдан чыханда бөјүк гардашы Елханын ики баласынын үзүндән өпмәк јадындан чыхмамышды), достчанлыг... һарданды?

Билмәк олмурду ки, 20 јашына тәзәчә адламыш бу гызда бу гәдәр абыр-һәја, ағсаггала, ағбирчәјә һөрмәт, балдызларына мәһәббәт, сәлигә-саһман, евдарлыг... һарданды?

Јәгин ки, аиләләриндән, верилмиш тәрбијәдән...

Илһамын атасы Әждәр киши чаван вәфат еләмишди. Офелја хала беш ушағы тәк бөјүтмүшдү. Чох әзијјәт чәкмишди. Амма ушагларыны зәһмәтә, тәмизлијә, һалаллыға өјрәтмишди. Буна көрә ики оғлундан, үч гызындан јердән-көјәчән разы иди. Амма Илһам ајры Илһамды.

Буну доғулуб боја-баша чатдығы Ағдамда да, охудуғу Бакы Политехник Техникумунда да, ишләдији Д. Бүнјадзадә адына кәми тә'мири заводунда да билирдиләр.

Имкан вермәдин анан дојунча севинсин, Илһам...

Бачыларыны көзү јашлы гојуб кетдин, Илһам...

Һамынын үрәјиндә из салыб кетдин, Илһам...

Чобан киши, Бағда арвад исә алты ушаг бөјүтмүшдүләр. Зәһмәтсеверликдә, һалаллыгда ушаглар да өз...

Көзүмүн габағына Офелја ана кәлир, Бағда ана кәлир. Гәлбләри пара-пара.

Көзүмүн габағына Әждәр кишинин гәбри кәлир. Башдашы ағлајыр.

Көзүмүн габағына Чобан киши кәлир. Бели бүкүлүб.

Көзүмүн габағына Елхан кәлир, әлләри гојнунда.

Көзүмүн габағына Вәтән торпағы кәлир.

Ағдам јасдадыр, бүтүн Гарабағ јасдадыр.

Шәки јасдадыр, Кәнчә јасдадыр.

Бакы јасдадыр, Ширван јасдадыр...

...Бүтүн Азәрбајчан јасдадыр!

* * *

Мән дә билирәм: өләнлә өлмәк олмаз. Ешидирәм, баша дүшүрәм. Амма аллаһ хатиринә аз дејин бу сөзләри.

Мән дә билирәм: чалышмаг лазымдыр ки, сакитләшәк, өзүмүзү әлә алаг, белимизи дикәлдәк. Билирәм, баша дүшүрәм. Амма аллаһ хатиринә бу сөзләри дә аз дејин.

Дејә-дејә ики илдә елә сөзләри дәјәрдән салмышыг ки...

Һеч кәсә тәскинлик вермәјин, һеч кәси овутмајын. Бу халг дәрд чәкмәји бачаран халгдыр. Аллаһ өзү көзәл билир, дәрди чәкәнә верир...

* * *

— Кетмә, оғул!

— Беш-он дәгигәјә гајыдырам!

— Кетмә, гардаш!

— Ај гыз, өз ишинлә мәшғул ол!

— Кетмә, Илһам!

— ...

Беш-он дәгигә кечди, кәлмәдин. Бир саат кечди, кәлмәдин. Ики саат, үч саат...

Күллә сәсләри ешидилди. Сонра атәш чохалды. Кәлмәдин...

Сәһәр ачылды, кәлмәдин...

Нијә белә етдин, ај Илһам?

Амма сән кетмәјә дә бил...

...әл сахламаг, бир ан тәрәддүд етмәк олармыш? Бәлкә...

Амма сәни гынаја билмирәм.

Илһамсыз нечә јашамаг олардыр?

* * *

Бу нечә күндә Елхан бирчә дәфә дил ачды. Бир аз сөһбәт етди. Јадымда галанлар будур:

— Өмрүндә евимизин јерини билмәјәнләр кәлирләр. Гәтијјән танымадығым адамлар кәлирләр. Кәнара чәкир, таныш олур, башсағлығы верир, дәрдимизә шәрик чыхырлар, һәр чүр көмәк, јардым тәклиф едирләр.

Кечән чүмә ахшамы Јевлахдан бир дәстә адам кәлмишди. Араларында шәһәр партија комитәсинин нүмајәндәси, мүәллимләр, журналистләр вар иди. Тәсәлли вердиләр...

Хејли әрзаг кәтирмишдиләр. Дејирәм, һеч нәјә еһтијачымыз јохдур, сиз аллаһ гајтарын, шәһәрдә јас јери чохдур, лап елә әлсиз-ајагсызлар вар, онлара пајлајын.

Ичәриләриндә бир мүәллим варды, деди ки, һеч олмаса бу бир тај уну көтүрүн, ондан бишән чөрәкнән Илһамнан бачымыза еһсан верин, биз дә Јевлахда аз да олса тәскинлик тапаг...

Фүзулидән кәлмишдиләр, валлаһ кәндләринин кәсәкләрини сорушмадым. Бир чаван оғланын ады јадымда галыб — Шакир.

Дејирәм чох сағ олун, әзијјәт чәкмисиниз. Дејир ки, елә демә, гардашымын јасына кәлмишәм. Бу саат Фүзулидә дә јасдыр, һәр јердә мағар гурулуб, еһсан верилир.

Бакыја да чүмәахшамына кәлмишик. Рајондан чыханда ағсаггаллар дедиләр ки, кедин Шәһидләр хијабанына, үнванлары өјрәнин, һамысына баш чәкин. Илһамкилин...

...ады јашамајачаг. Чохларымызын нә вахтса мөвчудлуғундан һеч әсәр-әламәт дә галмајачаг. Тарих һеч чүр бу күн вәзифә столундан икиәлли јапышанлары, јахасына улдуз тахмаг наминә торпағына, халгына хәјанәт едәнләри (бәлкә буларын ады һансыса көһнә, киф басмыш бир енсиклопедијанын бир күнчүндә илишиб гала), јерлибазлығы, гоһумбазлығы һүнәр сајыб өјүнәнләри, милјонларла пулу килојнан гызыла чевириб, торпағын алтында кизләдиб өзүнү өмрүн әбәдилијинә инандыранлары, бир јетимә, касыба әл тутмағы өзүнә рәва билмәјәнләри... јашада билмәз. Јашатса белә әдаләтсизлији Јер, Көј көтүрәрми?!

Амма сиз јашајачагсыныз!

Сиз јашајачагсыныз, Илһам вә Фәризә!

Сиз јашајачагсыныз, шәһидләр!

Бәлкә дә 500 илдән сонра бизи танымајан адамлар Шәһидләр хијабанына кәләчәк, сизин гәбирләринизин үстүнә тәзә-тәр күл (бәлкә дә елә бизим бу күн кәтирдијимиз гәрәнфилләр кими) дәстәләри гојачаглар.

Аналар дүнјаја јеничә кәтирдикләри гызлары белә адландырачаглар: Фәризә! Аталар јеничә доғулмуш оғулларыны белә чағырачаглар: Илһам!

Бабалар нәвәләринә сизин һаггынызда сөһбәт едәчәкләр. Бәлкә дә елә беләчә дејәчәкләр: «Сизин улу бабаларыныз, нәнәләриниз торпағымызын бу күнү үчүн чанларындан кечибләр. Сизин азадлығыныз уғрунда шәһид олублар...».

...Мән әҹәлдән гачмағын мүмкүнсүзлүјүнә кәдәрләнмирәм!

...Мән һәмин хошбәхт күнү көрмәјин бизим үчүн мүмкүнсүзлүјүнә јанырам!

Адил ГАЧАЈОҒЛУ.

...кими һәјәт-бачаја чыхырдыг ки, бир-биримиздән хәбәр тутаг. Елә гапыны ачыб күчәјә чыхмаг истәјирдим ки, һеч билмәдим сағолмамыш күллә һарадан кәлди. Сән демә, инсафсызлар дүз мәни нишан алыбlармыш.

Сонрасыны исә Минәбачы халанын үзәриндә чәррaһијјә әмәлијјаты апаран тәчрүбәли чәррaһ Әли Әлијев деди:

— Минәбачы Мәммәдова хәстәханаја чох ағыр вәзијјәтдә кәтирилди. Онун гарын наһијјәсинә үч күллә дәјмишди. Сөзүн әсл мә'насында биз бу гадыны әзрајылын әлиндән зорла алдыг. Ону да дејим ки, халанын үрәји машаллаһ чох мөһкәм имиш. Бу бизә чох көмәк еләди.

...ләр. В. И. Ленин адына Азәрбајчан Педагожи Институтунун тәләбәси Рамилә Ибајеванын күнаһы нә иди ки, јанвар ајынын 20-дә күндүз саат икидә институтдан евә кедәркән шәһәрин мәркәзи күчәләринин бириндә атәшә тутулуб вә чијниндән јараланыб. Бакыда охујан 17 јашлы губалы Јасин Һүсејновун күнаһы нә иди ки, јаралылар үчүн Губа рајонундан мејвә-тәрәвәз кәтирәндә үч күллә јарасы алыб?

Ағыр јаралар алмыш Назим Әләкбәров вә Игор Тименко илә дә көрүшүб сөһбәт етдик. Һәр јаралы илә сөһбәт синәмизә вурулан јараларын да сајыны артырырды. Вә бу јаралар елә јаралар...

...ла көз-көзә дајандығы күнү хатырлајараг деди ки, јарым мүһасирә вәзијјәтиндә кери јә сурсат далынча сүрүнә-сүрүнә кедәркән, үстүнә јаған күлләләрдән белинә бағладығы дәмир габ дешик-дешик олмушду.

О дәһшәтли кечәнин кәзә дағы өмүрлүкдүр. Нә гәдәр ки, синәмиздә үрәјимиз дөјүнүр, күнаһымыза олмаја-олмаја бизә вурулан јараларын фәрјады кәсилмәјәчәкдир.

Валеһ МИРЗӘ,
Һ. НӘЧӘФГУЛИЈЕВ.

Мүәллифләрдән: бу јазынын гонорарыны шәһидләрин хатирәсини әбәдиләшдирмәк үчүн учалдылачаг абидәнин тикинтиси фондуна көчүрмәјинизи хаһиш едирик.

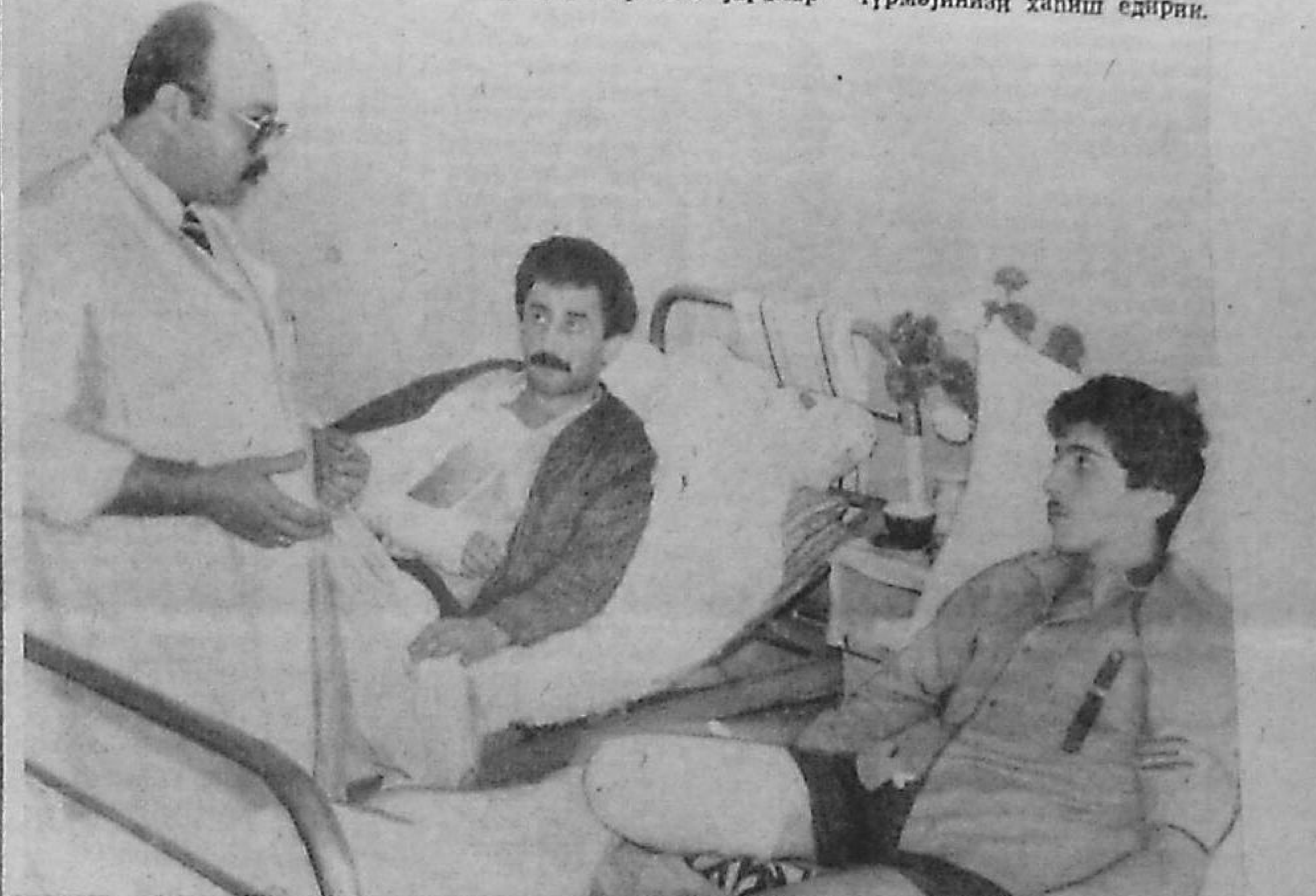

Биз әскәр олан заман
Вичданы сатмамышыг,
Силаһсыз дүшмәнә дә
Бир күллә атмамышыг!

Дөјүшдән галиб чыхыб
Гајытдым Вәтәнимә,
Евимизин ичиндә
Од јағды бәдәнимә,

Сабаһ балам сорушса:
— Ата, сағ гычын һаны?!
Кәрәк хош-күч јадына
Салым Әфганыстаны.

АЗӘРБАЈЧАН ХАЛГЫНЫН БЕЈНӘЛМИЛӘЛЧИЛИК ӘН'ӘНӘЛӘРИНӘ СӘДАГӘТИНИ ГОРУЈАГ

БҮТҮН ПЕДАГОЖИ КОЛЛЕКТИВЛӘРӘ, ТӘЛӘБӘЛӘРӘ ВӘ ШАКИРДЛӘРӘ, ВАЛИДЕЈНЛӘРӘ

Азәрбајчан Педагожи Чәмијјәти, Азәрбајчан ССР Халг Тәһсили Назирлији бүтүн педагожи коллективләрә, тәләбәләрә вә шакирдләрә, валидејнләрә мүрачиәт етмишләр. Мүрачиәтдә дејилир:

Әзиз јолдашлар! Биз сизә Азәрбајчан халгы үчүн бу чәтин, кәдәрли бир вахтда мүрачиәт едирик. Фачиәли јанвар күнләриндә күнаһсыз һәлак оланлар арасында мәктәблиләр, тәләбәләр, онларын валидејнләри, мүәллимләр дә вардыр. Халг бу бөјүк мүсибәтин, иткиләрин гүссәсинин дәрин тә'сири алтындадыр. Республикамызын бүтүн сакинләри кими, биз дә һәјатдан накам кедәнләрин дәрдини чәкирик, онларын аиләләринә, гоһумларына вә јахын адамларына дәрин һүзнлә башсағлығы веририк.

Лакин һәјат давам едир. Буна көрә дә биз иткиләрин гүссә-кәдәрини вә ағры-ачысыны дәф едәрәк, халгын бизә вәсијјәт етдији ән'әнәләрә садиг галмалыјыг: дәрдимиз нә гәдәр ағыр олса да, она үстүн кәлмәји бачармалыјыг, гүрурумузу итирмәмәлијик, башымызы уча тутмалыјыг. Бу күн әсас вәзифәмиз бүтүн тәдрис мүәссисәләриндә нормал мәшғәләләри тә'мин етмәкдир, чүнки савадлы, дәрин билик-ли олмаға чалышан тәләбә кәнчләр Азәрбајчанын сабаһыдыр. Буна көрә дә сон дәрәчә вачибдир ки, мәктәблиләр, шакирдләр, тәләбәләр сабаһкы күнә доғма халгын әхлаги тәчрүбәси илә зәнкинләшмиш, бәшәријјәтин топладығы билкләрә дәриндән јијәләнмиш һалда гәдәм гојсунлар.

Биз емосијалара ујмајараг, һәр шеј етмәлијик ки, бөјүмәкдә олан нәсил Азәрбајчан халгынын көзәл бејнәлмиләл ән'әнәләри руһунда тәрбијә олунсун. Азәрбајчан халгы әзәлдән досту гардашдан әзиз тутмушдур. Биз бирлијимизи горумалы, өвладларымызы ата-бабаларына лајиг вәтәндашлар кими бөјүдүб баша чатдырмалыјыг. Бундан өтрү биз һамымыз ишләмәли вә јенә дә ишләмәли, даһа бөјүк әзмлә охујуб-өјрәнмәли, милли тәһсил консепсијасыны һәјата кечирмәлијик. Республикамызын кәләчәјини зәнкин билкли јени вәтәндашлар гурачаг, онун суверенлијинин бәргәрар олмасына өз көмәкләрини көстәрәчәкләр.

Бакыда гајда-ганунун, әмәк аһәнкинин бәрпа олунмасы бүтүн тәдрис мүәссисәләринин нормал фәалијјәтини тә'мин едә биләчәкдир. Биз үмидварыг ки, педагожи ичтимаијјәтин вә валидејнләрин сых әмәкдашлығы сајәсиндә тәдрис просеси јенидән тамамилә нормал һала дүшәчәкдир. (Азәринформ).

«ДИРИЖОР» КИМДИР ВӘ ҺАРА АПАРЫР?

(Әввәли 1-чи сәһифәдә)

олунмушам. Лакин јанвар һадисәләриндән сонра билмирәм кимә нифрәт едим, нәјә лә'нәтләјим. Һадисәләрин бу јерә кәлиб чыхмасында мәркәз «дирижорлары» күнаһкардыр. Онларын бөјүк стратежи планлары вар. Тактиканы исә тез-тез дәјиширләр. Биз ССРИ-нин тәркибинә мүттәфиг кими дахил олмушуг. Лакин вары, сәрвәти башдан ашан доғма торпағымызда «кирајәнишин» кими јашајырыг. Чох шејә инамым итиб. Лакин бир шејә гәти әминәм ки, халгы наһагдан гурбан верәнләри, сөздә һагг-әдаләт тәрәфдары оланлары тарих бағышламајачаг. Елин гарғышы јаман олур.

Һеч олмаса, бундан сонра кәнчләри алдатмајын. Инди һеч кәсә, елә сизин өзүнүзә дә јарымчыг һәгигәт лазым дејил. Е'тираф етмәкдән нијә горхурсунуз ки, бу күн адамларда, хүсусилә кәнчләрдә партијаја инам азалыб. Партијанын нүфузуну сарсыдыблар. Буна көрә дә мән Сов.ИКП сыраларындан чыхмаг гәрарына кәлмишәм».

Азәрбајчан ЕА фәлсәфә кафедрасынын досенти Ф. Мустафајев јазыр: **«Бакы һадисәләри бир даһа көстәрди ки, силаһ күчүнә өлкәләр фәтһ етмәк олар, амма халгы јатыртмаг вә сарсытмаг олмаз. Адама ағыр кәлән исә будур ки, көрәсән, Бакыда шәһид оланлар дүнјаны гана чалхалајанлара бәс еләмәдими? Јенә дә күнаһсыз гурбанлар веририк. Јанварын 31-дә Ермәнистанла һәмсәрһәд олан Кәдәбәј рајонунун Исалы кәндинин 6 нәфәр сакини мәркәзин дедији кими, «ермәни халг ордусунун әскәрләри» тәрәфиндән вәһшичәсинә өлдүрүлмүшдүр. Гарабағ һадисәләринин төрәдән ермәни мафијасынын һәрәкәтләринә сијаси гијмәт верилмәсә, партија билетиндән имтина едәчәјәм».**

Бакы һадисәләринә көрә даһа кимләрин комсомол вә партија билетләриндән имтина едәчәјини сөјләмәк һәлә тездир. Лакин ешидәндә ки, Бакы һадисәләриндә **«Совет Ордусу вә Дахили Ишләр Назирлијинин дахили гошунларынын, әскәр вә забитләри халг гаршысында јүксәк мәс'улијјәт һисси, мәрдлик, сәбир көстәрмиш вә бунунла да ганлы гырғынын кенишләнмәсинин гаршысыны алмыш, адамларын һәјатыны хилас етмишдир», галырсан одла су арасында.**

Ахы, Бакыдакы 19 јанвар кечәсиндән сонра сајы һәлә дә дәгиг билинмәјән чохлу шәһидләримиз вар. Хәстәханаларда јүзләрчә јаралы јатыр (онларын бә'зиләринин сағалачағына үмид аздыр, индијәдәк нечәси һәјатдан кетмишдир, аллаһ галанлара гыјмасын), хәстәханаларын, евләрин диварларында күллә јарасынын нишанәләри јашајыр. Зиреһли техниканын алтында галмыш машын «чәсәдләри» һәлә тамам јығышдырылыб гуртармамышдыр. Адамлар психоз вәзијјәтиндән чыха билмирләр.

Мәркәздән ешитдикләримизлә Бакыда көзләримиз гаршысында баш вермиш ганлы фачиә арасындакы тәзады көрмәк үчүн тәк бирчә дәфә инсан ахынынын арды-арасы кәсилмәдији күнаһсыз шәһидләримизин ујудуғу јерә — Дағүстү парка (инди бура Шәһидләр хијабаны адланыр) кәлмәк лазымдыр...

Јахшы ки, көз јашлары вар, адам бошалыр.

«Мәс'улијјәт», «мәрдлик» вә... «сәбирлилик» кәлмәләри исә адамы она көрә ағрыдыр ки, Бакыда фөвгәл'адә вәзијјәтин тәтбигиндән өтрү кирәвә олан 13 јанвар «таланы»ндан бир күн әввәл гәзетләрин јаздығы кими Бакыда ССРИ Дахили Ишләр Назирлијинин гошунлары јерләшдирилмишди. Демәли, демократик халг һәрәкаты илә һеч бир әлагәси олмајан вә гара гүввәләрин әввәлчәдән һазырладығы ссенари үзрә ишләјән «таланчылар»ын әл-голуну вахтында бағламаг оларды. Әфсуслар олсун ки, «халг гаршысында мәс'улијјәт һисси» о вахт јада дүшмүрдү...

Әфганыстан һадисәләринә 10 илдән сонра сијаси гијмәт вериләркән ајдын олду ки, күнаһкар дөвләтин вә вәтәндашларын мәнафејинин вә һүгугларынын горунмасына билаваситә чавабдеһ оланларын өзләри — Л. Брежнев, А. Громыко, Ј. Андропов, вә Д. Устинов имиш. Сов.ИКП МК-нын јанвар (1990-чы ил) пленумунда Тбилиси һадисәләри барәдә бә'зи мүәммалар ашкарланды. Шүбһәсиз, Бакы һадисәләриндә билаваситә бармағы оланлары да нә вахтса танығачағыг. Һәләлик исә күнаһсыз гурбанлар вермәјимизә бахмајараг һеч бир сүбута вә мүбаһисәјә еһтијачы олмајан садә һәгигәтә — Азәрбајчанын әрази бүтөвлүјүнүн тохунулмазлығына көрә мәркәзә јенә дә «миннәтдарлығымызы» билдиририк.

Аллаһ, өзүн бизи һифз елә...

* * *

Сабаһ Москвада ССРИ Али Советинин нөвбәти сессијасы өз ишинә башлајыр.

Азәрбајчан халгы өлкә парламентиндә Бакыдакы ганлы јанвар фачиәсинә — күнаһсыз азәрбајчанлыларын гырғынына сијаси гијмәт верилмәсини көзләјир.

Буна инанмаг олармы?

Чәтин суалдыр. Чүнки мәркәзин бизә мүнасибәтини билирик, депутатларымыза кәлдикдә исә ачығы, онларын фәалијјәти индијәдәк халгы разы салмамышдыр. Лакин даһа сусмаг олмаз. Онсуз да бу халг онун һесабына кишиолуб, она хәјанәт едәнләри һеч вахт бағышламајачаг.

Худајәт ҺӘСӘНЛИ.

ЕЛМ ВӘ ҺӘЈАТ

АРАШДЫРМАЛАР ВӘ НӘТИҸӘ

Совет Азәрбајҹаны үрәјин ишемик хәстәлијинә дүчар оланларын сајына көрә мүттәфиг республикалар арасында илк јерләрдән бирини тутур... Республикамызда 20—54 јаш һәддиндә олан һәр 100 кишидән 12 нәфәри ишемик хәстәдир... Белә кетсә, республикамыз бу саһәдә Киннесин рекордлар китабында да өзүнә јер еләмәли олачаг...

Бәс, бу бәладан нечә јаха гуртармалы?

Кәнч һәкимләрин арашдырмалары һамыны нараһат едән суала ҹаваб верир.

Өнҹә ишин мүәллифләри илә таныш олун: Халид Үмүдов ихтисасча һәким-диагност, Ајдын Зејналов вә Исаг Мустафајев һәким-кардиолог, Мәммәдәли Мејбәлијев вә Серкеј Ахундов кикијена үзрә мүтәхәссисдирләр. Елдар Јусифов исә невропатологдур. Кичијинин 32, бөјүјүнүн 34 јашы вар.

Тибб елминин мүхтәлиф саһәләриндә фәалијјәт көстәрән бу алты кәнҹин мүһүм бир тәдгигат бирләшдириб. Онлар илк дәфә олараг «Бакы шәһәринин әһалиси арасында үрәјин ишемик хәстәлијинин, баш бејин дамарлары паталокијасынын вә атеросклерозун тәһлүкәли амилләринин јајылмасы, онларын еркән формаларынын диагностикасы вә профилактик јоллары» мөвзусунда елми иш үзәриндә ишләјирләр. Иш демәк олар ки, баша чатмышдыр.

Ушаг вә јенијетмәләрдә үрәјин ишемик хәстәлијинин тәһлүкә амилләринин епидемиолокијасынын ајдынлашдырылмасы, јашлы әһали арасында серебровакулјар хәстәликләрин аналожи кәстәричиләрлә гаршылашдырылмасы, илкин диагноз гојулмасы јолларынын ахтарылмасы, һабелә һәмин хәстәликләрин профилактикасы үзрә нәзәрдә тутулан тәдбирләрин тәсдиг едилмәси тәдгигатын әсас мәгсәдидир.

Сөзү кәнч тәдгигатчыларын өзләринә веририк.

Исаг: — Үрәјин ишемик хәстәлији јајылма даирәсинә көрә дүнјада биринчи јери тутур. Һәмин хәстәлик нәтиҹәсиндә әмәк габилијјәтини итирмиш вә әлил олмуш хејли адам инди әзаб-әзијјәт чәкир. Мәһз буна көрә дә мүтәхәссисләр ишемик хәстәлији мәҹази мә'нада бәшәријјәтин бир нөмрәли дүшмәни адландырырлар. Бу хәстәлијин јајылмасы сәбәбләринин өјрәнилмәсинә вә јолухмасынын гаршысынын алынмасына олан кәскин еһтијаҹ бизи бирләшдирди. Бүтүн сә'јләримизи бу бәланын тәдгигинә јөнәлтмишик. Гејд едим ки, дүнја мигјасында һәмин хәстәлијә гаршы мүбаризә чохдан апарылыр. Америкада, Канадада вә башга өлкәләрдә бунунла бағлы хејли арашдырмалар мејдана чыхарылыб, мүәјјән наилијјәтләр газанылыб. ССРИ-дә бу диагностиканын апарылмасына исә 1965-чи илдән башланылыб. Һазырда Үмумиттифаг Кардиолокија Мәркәзинин Профилактик Кардиолокија Институту тәрәфиндән өлкәмиздә үрәјин ишемик хәстәлијинин јајылмасы сәбәбләрини вә профилактикасыны өјрәнмәк үчүн биркә тәҹрүбәләр апарылыр. Елә бу тәҹрүбәләр әсасында республикамызда артериал һипертензијанын профилактикасында антиһипертензив терапијанын оптимал вариантынын ашкара чыхарылмасы мүмкүн олмушдур.

ХАЛИД: — Јә'гин охучуларымызы бу хәстәлијин нәдән јаранмасы да марагландырыр. Пијләнмә, отураг һәјат тәрзи, атеросклероз ишемик хәстәлијин јаранмасына сәбәб олан әсас тәһлүкә амилләридир. О, ушаг јашларындан формалашмаға башлајыр вә јаш артдыгҹа өзүнү даһа чох бүрузә верир. Үрәјин миокард инфаркты, бејин ган дөвранынын чатышмазлығынын еркән әламәтләри, дамар мәрфәзинин дараламасы нәтиҹәсиндә һәр һансы органын ганла тәҹһизатынын позулмасы ишемик хәстәлијин әламәтләриндәндир. Биз арашдырмышыг ки, үрәјин ишемик хәстәлијинә тутуланларын јарысынын ганында халестерин дејилән маддә јүксәк сәвијјәдәдир. Бу исә хәстәлијин јолухмасы үчүн реал зәмин јарадыр. Бундан башга, липид мүбадиләсинин позулмасы да атеросклерозу төрәдән әсас сәбәбләрдәндир. Јери кәлмишкән, атеросклерозун диагностикасыны арашдырмагла мән һәлә Москвада аспирантурада тәһсил аларкән мәшғул олмушам. Һәмин иш просесиндә тәтбиг едилән ваһид шәклә салынмыш метод хәстәләрә илкин диагноз гојулмасына имкан верир.

АЈДЫН: — Јаш чохалдыгҹа, ишемик хәстәлик дә шиддәтләнир. Тәсәввүр един: 50 јаш һәддиндә олан һәр 100 нәфәр кишидән 25 нәфәри бу бәлаја дүчар олуб. Мүгајисә үчүн билдирәк ки, һәмин рәгәмләр Москвада ујғун олараг 100 нәфәрә гаршы 6 нәфәрдир. Көрүндүјү кими, хәстәлији төрәдән сәбәбләр сырасына ҹоғрафи иглим шәраити, милли әламәт хүсусијјәтләри, гида маддәләри вә с. дә дахилдир. Бунларын һәр бири ҹидди арашдырмалар тәләб едир вә һазырда көркәмли мүтәхәссисләримиз бу горхулу хәстәлијин Азәрбајҹанда кениш јајылмасынын сәбәбләрини диггәтлә өјрәнирләр. Бир ҹәһәтә дә диггәтинизи јөнәлтмәк истәјирәм: үрәјин ишемик хәстәлијинә гадынлара нисбәтән кишиләр даһа чох јолухурлар. Башга сөзлә, бу хәстәлик нәтиҹәсиндә өләнләрин ҹинсә көрә нисбәти беләдир: 5 нәфәр киши вә бир нәфәр гадын. Әлбәттә, бунун да өзүнәмәхсус сәбәбләри вар вә тәдгиг олунмалыдыр.

ЕЛДАР: — Апардығымыз мүајинәләр көстәрди ки, Бакы шәһәриндә јашајан кишиләрин хејли һиссәсиндә (һәр 100 нәфәрдән 14-үндә) ган тәзјиги јүксәкдир. Башга сөзлә, 50 јашына чатмыш һәр 100 кишидән 37 нәфәриндә хәстәлик әламәтләри өзүнү көстәрди. Әлбәттә, бунлар олдугҹа тәһлүкәлидир вә биз бу ҹәһәти нәзәрә алыб, мүајинә етдијимиз адамлара фајдалы мәсләһәтләр вердик, хәстәлијин гаршысыны алмаг үчүн тибби тәдбирләр һәјата кечирдик. Хәстәлијин диагностикасыны дүзкүн мүәјјәнләшдирмәјимиз мүсбәт нәтиҹәләр верди вә бунун апардығымыз арашдырмалара мүһүм көмәји дәјди. Тәкҹә ону дејим ки, тәдгигатымыздакы бир сыра нәтиҹәләр Совет Иттифагында илк дәфә гејдә алынмышдыр. Онун дәгиглији Бејнәлхалг Сәһијјә Тәшкилаты тәрәфиндән мүәјјәнләшдирилмиш стандартлара там ујғун кәлир.

СЕРКЕЈ: — Һәмкарларымын гејд етдији кими, ишемик хәстәлик ушаг јашларындан јолухмаға вә инкишаф етмәјә башлајыр. Бунун сәбәбләрини арашдырмаг үчүн мәктәбдә ушаглар үзәриндә кәркин мүајинәләр апармышыг. Мә'лум олмушдур ки, һәмин хәстәлијин төрәнмәсиндә артыг чәки өз мәнфи ролуну ојнајыр. Јахшы олар ки, валидејнләр бу ҹәһәтә хүсуси фикир версинләр.

МӘММӘДӘЛИ: — Ушаглар арасында һәмин хәстәлијин јајылмасы амилләри кими отураг һәјат тәрзи, тәнбәллик, бәдән тәрбијәси вә идманла мәшғул олмамаг, пијләнмә һалларыны да мүшаһидә етмәк олар. Бүтүн бу мәнфи һалларын арадан галдырылмасы үчүн биз мүәјјән тәдбирләр планы ишләјиб һазырламышыг. Апардығымыз арашдырмаларын бир үстүнлүјү дә мәһз ондадыр ки, һазырладығымыз тәдбирләр һәм ушаглара, һәм дә јашлылара тәтбиг едилә биләр...

КӘНҸ АЛИМЛӘРИН СӨЗҮНӘ ӘЛАВӘ: — Ҹаванларын тәдгигатындакы јениликләрдән бири дә үрәјин ишемик хәстәлији вә серебровакулјар хәстәликләрлә бағлы тәһлүкә амилләринин Азәрбајҹанда илк дәфә арашдырылмасыдыр. Тәдгигат заманы ваһид шәклә салынмыш методлардан вә алынмыш мә'луматларын гијмәт ме'јарындан истифадә олунмушдур. Бу исә өз нөвбәсиндә нәтиҹәләрин дүнјанын вә ССРИ-нин дикәр рекионлары илә мүгајисә олунмасына имкан јарадыр.

Бундан әлавә, мүәллифләр мүәјјән етмишләр ки, Бакы шәһәр әһалиси арасында сигаретә күчлү мејл көстәрилмәси дә үрәјин ишемик хәстәлији вә серебровакулјар хәстәлији төрәдән әсас тәһлүкә амилләри ҹәркәсиндә хүсуси јер тутур. Бу да республикамызын пајтахтында никотин зәһәринә гаршы тезликлә мәгсәдјөнлү тәдбирләр һазырланыб һәјата кечирилмәсини тәләб едир.

Тәдгигатын материаллары Әндиҹан (1984), Москва (1985, 1987), Алма-Ата (1986), Таллинн (1988), вә Уфа (1989) шәһәрләриндә кечирилән Үмумиттифаг мүшавирәләриндә, Москвада кечирилән пешәкар кардиолокија үзрә бејнәлхалг конфрансда (1985), кардиологларын III Үмумрусија гурултајында (Свердловск, 1985), IV Үмумиттифаг гурултајында (Москва; 1985), Авропа рекионал конгресиндә (Финландија, 1987), Азәрбајҹан невропатологлары вә психиаторларынын II гурултајында (Бакы, 1988) мүзакирә едилмиш вә мүтәхәссисләрин диггәтини ҹәлб етмишдир.

Ишин бә'зи һиссәләри 1987-ҹи илдә ССРИ Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисиндә күмүш вә бүрүнҹ медаллара, мүәллифлик шәһадәтнамәсинә лајиг көрүлмүшдүр.

Тәдгигат материалларына даир 47 елми иш нәшр едилмишдир. Онларын 9-у харичи өлкәләрдә — АБШ-да вә Канадада чап олунмушдур.

...Кәнҹ һәким-алимләрлә сөһбәтимизин сонунда онлар гәзетимизин охуҹуларына мүраҹиәт етмәк арзусунда олдугларыны билдирирләр. Дејирләр ки, ајдынлашдырдығымыза көрә һәр үч хәстәдән бири онда хәстәлик әламәти олдуғундан хәбәрсиздир. Сағламлығына там әмин олмаг истәјән шәхсләр вә ган тәзјигиндән әзијјәт чәкәнләр Ә. Әлијев адына Азәрбајҹан Дөвләт Һәкимләри Тәкмилләшдирмә Институтунун 2-ҹи терапија, синир хәстәликләри вә физиотерапија вә клиник лабораторија диагностикасы кафедраларына мүраҹиәт едә биләрләр.

Кнјаз АСЛАН.

ДИГГӘТ! ҸИДДИ МӘСӘЛӘДИР

ЈЕНИ ШӘРАИТ ИМКАН ВЕРИБ...

Инди проблемләрдән данышмаг адәтә чеврилиб. Мән һәр бир нөгсаны, чатышмазлығы проблем һесаб едәнләри тәрәфиндә дејиләм. Һәр ади иши проблемә чевирмәк өзү һәмин мәсәләни башлы-башына бурахмаг үчүн бир бәһанәдир. Проблемдир! Демәли, һәлли сон дәрәҹә чәтиндир, аз гала гејри-мүмкүндүр. Лакин бу күн һаггында данышаҹағым мәсәләләр һәгигәтән проблем [illegible] данышыр. Лакин [illegible] ләгәндә ушаг бағчалары, һамам, хәстәхана, клуб вә с. објектләр үчүн лајиһәләр тәртиб едирик. Дејим ки, бу лајиһәләр әввәлләр олдуғу кими, кағыз үзәриндә галмыр, нечә дејәрләр, тезликлә мадди тәҹәссүмүнү тапыр. Чүнки, өзүмүз дә ишләрин реаллашмасында иштирак едирик. Бу барәдә бир гәдәр сонра данышаҹағам. Инди рајонларымызын мәишәт канализасијасы илә бағлы проблемләрини [illegible]

УҒУРЛУ ЈОЛ

ИНАМЛА, ҮМИДЛӘ

Ики мәктуб алмышам. Дүзү елә бир-ики сәтир охујан кими, мәктуб саһибинин графоман олуб-олмадығы ајдынлашыр. Бә'зән дәфтәрләр долусу «ше'рин» ичиндән редаксијаларда бир тутарлы нәзм парчасы тапа билмирләр. Бир чох һалларда белә дәфтәр саһибләри јашлы кечмиш, истираһәтә чыхмыш вә бекар вахтыны өзү демишкән «чызма-гарајла», јазы-позу илә кечирмәк истәјәнләр олур.

Алдығым мәктублардан бири Шәкидән, бири Бакы кәндләриндән кәлсә дә, һәр икиси мәни гәләми әлимә алмаға мәҹбур етди. Бу мәктуб мүәллифләри мәндән һеч бир шеј тәләб етмир, ара-сыра мәтбуатда, јерли радиода чыхыш етдикләрини, лакин мәркәзи мәтбуата чыха билмәдикләрини јазыр, садәҹә мәсләһәт истәјирдиләр.

Шәкидән кәлән мәктубу Сәадәт Илјасова адлы, көрүнүр ки, чох савадлы, кениш дүнјакөрүшә, мүталиәјә малик бир нәфәр јазыр. Мәнә көндәрдији мәнзум парчаларда сәмими мәһәббәтлә севән бир гәлб дујулур:

Һәсрәтилә долдум синдән-синә мән,
Гәм карваны јүрүш етди синәмдән,
Бир дәрдими ачыб десәм сәнә мән,
Ичим мәни, чөлүм сәни јандырар.

Јахуд бу мисраларда нә гәдәр дәрин бир дујум вар:

Һејиф көрәнмәдин мәндәки мәни,
Фикрин кипријимдә, гашымда имиш.
Наһаг узагларда кәздим дүшмәни,
Дүшмән очағымын башында имиш.

Бу мисраларда халг ше'риндән кәлән руһ вар.

Әдәбијјатымызда ана һаггында истәнилән гәдәр ше'р вар. Бу, тәбии һалдыр. Ана, ана мәһәббәти кәнҹликдән дејил, сүдәмәр вахтымыздан бизи мәзара гәдәр мүшајиәт едир; лајла кими, ағы кими... Амма һәмишә тәәссүфләнмишәм ки, ата мәһәббәти һаггында ше'римиз аздыр. Бәлкә дә елә буна көрә дә Сәадәтин «Үшүмә» ше'ри мәнә чох тә'сир етди. Атасынын хатирәсинә јазыб ону:

Бу пајызда үмидләрим үшүдү,
Јохуш галхдым, лап нәфәсим төјшүдү,
Мәзарына пајыз хәзәл дөшәди,
Үшүмә, атам, үшүмә!

Икинчи мәктубу Рафиг Мирзәағајев јазыб. Бир-ики мәнсур ше'р вә бир ики дә лирик парча көндәриб. Хүсусилә «Тәбризим» јазысы хошума кәлди. Рафиг һардаса мәһз өз сөзүнү сөјләмәјә чалышыр.

Севки јолларында јел тәк әсмәдим,
Сәндән инҹимәдим, сәндән күсмәдим,
Әлими әлиндән һеч вахт үзмәдим,
Гәлбимә булаг тәк ахмадын, нијә?

Рафигин ушаглар үчүн јаздығы миниатүр мәнзумәләр дә мараглыдыр. Бунлардан јалныз үчүнү охумушам вә үчү дә ушаг нәзми гытлығында мәнә тәзә кими кәлиб: «Фуадын суалы», «Күл-чичәк» вә «Күнәбаханлар».

Сәадәтә дә, Рафигә дә уғур арзулајырам. Вә һәрәсиндән бир ики ше'ри «Азәрбајҹан кәнҹләри» гәзетинин охуҹуларына тәгдим едирәм.

Әзизә ҸӘФӘРЗАДӘ,
филолокија елмләри доктору, профессор.

СӘНИ ЈАНДЫРАР

Сәнсиз елә очағам мән, одам мән,
Әл узатсан, күлүм сәни јандырар.
Елә билмә бикәнәјәм, јадам мән.
Килејләнсәм, дилим сәни јандырар.

Һәсрәтилә долдум синдән-синә мән,
Гәм карваны јүрүш етди синәмдән,
Бир дәрдими ачыб десәм сәнә мән,
Ичим мәни, чөлүм сәни јандырар.

Севки сөзү нә илаһи кәлмәди?
«Јох» јох имиш бу сөз бизә кәлмәди,
Әҹәл кәлди, јарын рәһми кәлмәди,
Бу вә'дәсиз өлүм сәни јандырар.

СӘНСИЗ

Һәсрәтими кизләтсәм дә һәр ан мән,
Кәдәр изи сыраланды үзүмдә
Әсли үчүн даг доланан Кәрәм дә,
Сәндән сонра адиләшди көзүмдә.

Өз әлимдән өзүм гача билмәдим,
Бу нә сирди, һеч баш ача билмәдим.
Сәндән сонра башгалаша билмәдим,
Үрәјимдә галмајыбды дөзүм дә.

Әкәр бир күн о һүзнлү кәдәрим,
Дујулмаса, севинҹ әкиб, гәм дәрим,
Башгалаша билсәм, ишди көзәлим,
Демәк сәнсиз јашајырам өзүм дә.

Сәадәт ИЛЈАСОВА.

ФУАДЫН СУАЛЫ

Үч јашлы Фуад
Сорушур; Саат
Нечә ишләјир?
Күндүз ишләјир,
Кечә ишләјир?..
Тыг-тыг eләјиб
Евдә салыр сәс,
О динҹәлмир бәс?

ҸӘМӘНДӘ

Јығылыб ојнадылар,
«Кизләнпаҹ»,
«Сәндә-мәндә»,
Бәнзәди күл-чичәјә
Күл балалар ҹәмәндә.

Рафиг МИРЗӘАҒАЈЕВ.

ШӘФГӘТИН ҮНВАНЛАРЫ

БАКЫ. Фаҹиәли 19—20 јанвар һадисәләриндән дәрһал сонра Киров Рајон Комсомол Комитәси зәрәрчәкәнләрин аиләләринә гајғы көстәрмәји өз үзәринә көтүрмүшдүр. Ахы, фаҹиәнин гурбанлары әсасән кәнҹләр олмушдур. Бәдбәхтлик үз вермиш һәр аиләјә мадди јардым ајырмаг гәрара алынмышдыр. Ф. Әлизадәнин аиләси Киров рајон комсомол комитәси јанында фәалијјәт көстәрән «Хәзәр» кәнҹләрин елми техники мәркәзи «Хәзәр»ин һимајәси алтындадыр. Һәмин фаҹиәли кечә кәнҹ фәһлә евә гајытмады. Ону арвады вә үч övлады чох көзләди. Бөјүк ушағы биринҹи синфә кедир. [illegible] сонра «Хәзәр»

[illegible] рыны вә јахын адамларыны итирмиш бакылыларын дәрдинә шәрик чыхараг јаралылара вә һәлак оланларын аиләләринә бачардыглары гәдәр көмәк көстәрирләр. ДГМВ-нин Мартуни рајонундакы Гарадағлы кәндинин сакинләри онларын үнванларына үч мин манатдан чох вәсаит вә 500 килограм әт көндәрмишләр. Вәсаит вә әрзаг мәһсуллары топланышы давам едир.

ГАХ. Рајондакы әмәк коллективләринин нүмајәндәләри республика пајтахтына јола дүшмүшләр. Онлар зәрәрчәкәнләрин аиләләринә әрзаг мәһсуллары — әт, сүд, [illegible] гида [illegible], ун апарырлар. Һәр јердә [illegible]

Гасым Исмајылов рајон мәдәнијјәт бирлијинин [illegible] ри өз маашларындан ајырмышлар. Бу мадди јардым Бакыда јанвар күнләриндә һәлак оланларын вә јараланларын аиләләринә тәгдим едиләҹәкдир. Тәшвигат бригадаларынын үзвләри әмәк колективләриндә олур, адамлары ағыл вә заканын сәсинә гулаг асмаға чағырыр, бунунла да рајонда вәзијјәтин сабитләшмәсинә, мүәссисәләрдә вә тәсәррүфатларда нормал әмәк аһәнкинин бәргәрар олунмасына чалышырлар.

САГАРЕҸО (Күрҹүстан ССР). Гоншу республикадакы Сагареҹо рајонунун [illegible]

Исаг:—Урәјин ишемик хәстәлиј јајылма даирәсинә кә- ... дырмышыг ки, ... мик хәстәлијинә тутуланла- ... фајдалы мәсләһәтләр вердик, дә нәтичәләрин дүнјаһын вә

Књјаз АСЛАН.

... күндүз ишләјир, ... О дичәлмир бәс? ... Вәнзәди күл-чичәјә Күл балалар чәмәндә. Рафиг МИРЗӘАҒАЈЕВ.

ДИГГӘТ! ЧИДДИ МӘСӘЛӘДИР

ЈЕНИ ШӘРАИТ ИМКАН ВЕРИБ...

Инди проблемләрдән данышмаг адәтә чеврилиб. Мән һәр бир нөгсаны, чатышмазлығы проблем һесаб едәнләрин тәрәфиндә дејиләм. Һәр ади иши проблемә чевирмәк өзү һәмин мәсәләни башлыбашына бурахмаг үчүн бир бәһанәдир. Проблемдир! Демәли, һәлли сон дәрәчә чәтиндир, аз гала гејри-мүмкүндүр. Лакин бу күн һаггында гысача сөһбәт ачачағым мәсәләләр һәгигәтән проблем характери дашыјыр. Лакин хошбәхтликдән бу проблемләрин һәлли, нечә дејәрләр, «гырх аршын гујунун дибиндә» дејил, өз әлимиздәдир.

Сорушула биләр ки, о нечә проблемдир индијә кими өзүмүздән асылы ола-ола һәлл едә билмәмишик? Әввәла дејим ки, инди јени тәсәррүфат системинә кечилмәси, мүстәгиллик имкан верир ки, там күчүмүзлә ишләјәк. Икинчиси, бизим тәшкилат—су тәсәррүфаты објектләрини лајиһәләшдирән институт—индијә кими Москваја табе олуб. Бу, сөзүн һәгиги мә'насында әл-голумузу бағлајыб. Бу барәдә кениш данышмаға еһтијач јохдур. Артыг өтән илдән Республика хүсусиләшдирилмиш Су Гурғулары Тикинтиси Баш Идарәсинә бахырыг.

Бизим институт су һөвзәләрини, суварма системләринин, үмумијјәтлә, мүхтәлиф мелиорасија ишләрини лајиһәләшдирир. Һәмчинин бу ишләри көрән иншаатчылар, лајиһәчиләр, мүһәндисләр үчүн гәсәбәләр, евләр инша едирик. Бу ишләрлә рәис олдуғум ме'мар-иншаат шө'бәси мәшғул олса да, мән сон заманлар конкрет олараг фәалијјәт көстәрдијимиз истигамәтдән данышмаг истәјирәм.

Бәли, әсас ишләримиз кәнд рајонлары илә бағлыдыр. Е'тираф едәк ки, кәнд узун илләрдир унудулуб, аз гала јаддан чыхыб. Кәндләримиздә сосиал абадлыг ишләринин вәзијјәти орта иттифаг сәвијјәсиндән дә писдир. Китабханаларын, ушаг бағчаларынын, тибб мәнтәгәләринин, һамамларын, мәктәбләрин, клубларын... сајына көрә хејли керидә галырыг...

Бу керилији арадан галдырмаг үчүн республиканын бир сыра рајонларында, о чүмләдән, Мирбәширдә, Шәкидә, Ағдашда, Газахда, Бејләганда ушаг бағчалары, һамам, хәстәхана, клуб вә с. објектләр үчүн лајиһәләр тәртиб едирик. Дејим ки, бу лајиһәләр әввәлләр олдуғу кими, кағыз үзәриндә галмыр, нечә дејәрләр, тезликлә мадди тәчәссүмүнү тапыр. Чүнки, өзүмүз дә ишләрин реаллашмасында иштирак едирик. Бу барәдә бир гәдәр сонра данышачағам. Инди рајонларымызын мәишәт канализасијасы илә бағлы проблемләриндән вә бу саһәдә бизим конкрет ишләримиздән сөһбәт ачмаг истәјирәм.

Бәри башдан дејим ки, кәнд рајонларынын һеч бириндә әсл канализасија јохдур. Канализасија нә демәкдир? Әввәла, чиркаб сулары хүсуси тәмизләјичи гурғулардан кечмәлидир. Јә'ни бүтүн гајда-ганулара әмәл едилмәклә. Буна һәм дә биоложи тәмизләнмә дејилир. Сонра бу сулар тәрәвәздән башга бир сыра саһәләрдә—памбыг тарлаларынын, мешәләрин вә с. јерләрин суварылмасында истифадә олуна биләр. Тәәссүф ки, индијә гәдәр республикамызын һеч бир кәнд рајонунда бу чүр канализасија јаратмаг санки һеч кимин ағлына кәлмәмишдир.

Илк канализасија шәбәкәсини Мирбәшир шәһәриндә тәтбиг едәчәјик. Нијә мәһз Мирбәширдә? Әввәла она көрә ки, бизим лајиһә үзрә ишләри бурадакы електромеханика заводу өз өһдәсинә көтүрүб. Гаршылыглы разылашмаја көрә биз заводун сифариши илә ишләмишик. Јери кәлмишкән демәк истәјирәм ки, индијә кими шәһәрин чиркаб сулары һара кәлди ахыдылырмыш. Һәм дә чох примитив үсулларла. Бу, торпағы да, әтраф мүһити дә әмәлли-башлы корлајыб.

Канализасија илә бағлы даһа бир нечә мүлаһизә сөјләмәк истәјирәм. Кәнд рајонларымызда бу иш һәгигәтән чәтиндир. Лакин вәзијјәтдән чыхыш јоллары да мөвчуддур. Рајон мәркәзләриндә һүндүр јашајыш биналарынын тикилмәсинә еһтијач јохдур. Бу һәм дә адамлары торпагдан, тәбиәтдән узаглашдырыр. Һесабламалара көрә рајон мәркәзләриндә дә адамлары торпаг саһәси илә тә'мин етмәк олар. Бу һәм канализасија зәрурijјәтини арадан галдырыр, һәм дә инсанлар бир нечә квадратметрдә торпагла тәмасда олурлар. Бешинчи мәртәбәдә торпаг һәсрәти илә јанмаг чәтиндир. Бәли, бизә белә кәлир ки, хәстәханалар, меһманханалар вә дикәр ичтимаи биналар истисна олмагла рајон мәркәзләриндә «көјдәләнләрә» еһтијач јохдур.

Бу ил үчүн сифаришләримиз чохдур. Әлбәттә, ишимизи кәләчәкдә дә давам етдирәчәјик. Бәс, ишимизи нечә гурурук, лајиһәләри нечә веририк? Әввәла, габагчадан өјрәнирик кәрәк кәндин, гәсәбәнин еһтијачы нәјәдир? Әввәлләр чох вахт план хатиринә лајиһә тәшкилатлары чохлу објектләр ишләјирдиләр. Инди бунун гаршысы алыныб. Чүнки биз рајонларла танышыг, онларын еһтијачларыны билирик. Билирик ки, һарада нә кими ишләр көрмәк олар.

Бајаг дедим ки, билаваситә јерләрдәки тикинти ишләриндә дә јахындан иштирак едирик. Әкәр Мирбәширин Енкелс адына вә «Шәфәг» колхозларында сосиал објектләрин лајиһәсини веририксә, һәмин әразидә јерли хаммалын вәзијјәтини дә өјрәнирик. Мәсәлән, Борсунлу кәнди әразисиндә (Енкелс адына колхоз) кәрпич, әһәнк вә кәч сехләри ачмағы нәзәрдә тутмушуг. Бу ишләри өзүмүзүн тәшкил етдијимиз «Абадлыг» кооперативи көрәчәк.

Бәс, «Абадлыг» нечә јараныб? Лајиһәдән әлдә етдијимиз кәлир һесабына. Кооперативин иншаат материаллары истеһсал едән сехләри ишләјәчәк. Бир чәһәтә диггәт едирсинизми? Даһа лајиһә вермәклә ишимизи битмиш һесаб етмирик: јериндәчә «Абадлыг» лајиһәмизи, идејамызы һәјата кечирмәјә башлајачаг. Кооперативин сәдри Абдулла Худијев кәнч мүһәндисдир, ишкүзарлығы вә тәшәббүсү илә танынып. Кооператив өз һесабында олан вәсаити ағылла хәрчләмәји билир. О, бүтүн лајиһә вә тикинти хәрчләрини өз өһдәсинә көтүрүр. Фәһләләрә, иш ичрачыларына да әмәк һаггыны кооператив верәчәк. Даһа әввәлки кими јерләрдән ешитмәјәчәјик: лајиһә дә һазырдыр, пул да кечирмишик, амма конкрет иш көрән тапылмыр.

Кооператив чалышыр ки, әлдә етдији материаллар һәм дә учуз баша кәлсин. Јерләрдә фәалијјәт көстәрәчәк сехләрдә чохлу ишчи гүввәси мәшғул олачаг. Мә'лум олдуғу кими, республикамызда ишсизләрин сајы чохдур. Бу бахымдан фәалијјәтимизин зәрурилији көз габағындадыр.

Һәләлик әсас иш мејданымыз Мирбәширдәдир. Кәләчәк фәалијјәтимиз бу рајондакы уғурларымыздан асылы олачаг.

Равуз КӘРИМОВ,
Ме'мар-иншаат шө'бәсинин рәиси.

Шәкилдә: Әли Бајрамлы шәһәр мусиги мәктәбинин каманча мүәллими Рәвшән Кәримов шакирди илә мәшғәлә заманы.

Фото М. Гурбановундур.

ТӘЛӘБӘЛӘР ЈҮК БОШАЛДЫРЛАР

Өтән һәфтә П. Рүстәмзадә адына Бакы База Енеркетика техникумунда, тәһсил очағынын педагожи коллективинин вә комсомол фәалларынын јығынчағы кечирилмишдир. Јығынчағын иштиракчылары 19—20 јанвар һадисәләринә өз мүнасибәтләрини билдирмиш, күнаһсыз шәһидләрин хатирәсини бир дәгигәлик сүкутла јад етмишләр.

Мә'лум һадисәләрә көрә шәһәрин әрзаг мағазаларында бөјүк гытлыг јаранмышдыр. Техникумун тәләбәләри јығынчагда Кешлә дәмирјол вағзалындакы вагонларда јығылыб галмыш јүкләрин бошалдылмасында иштирак етмәк тәшәббүсүнү ирәли сүрмүшләр. Тәшәббүс кағыз үзәриндә галмамышдыр. Тәләбәләр вағзала кетмиш, 64 тонлуг гәнд мәһсулларыны вагонлардан бошалдыб анбарлара јығмыш, онларын бир һиссәсини исә мағазалара көндәрмишләр. Кәнчләрдән Камил Көјчајлы, Елхан Абдуллајев, Заһид Мурадов, Әлиса Мустафајев, Азәр Һәсрәтов вә башгалары јүкләрин бошалдылмасында хүсуси фәаллыг көстәрирләр.

Тәләбәләрин иштиракы илә вагонлардан јүк бошалдылмасы давам едир.

ШӘФГӘТИН ҮНВАНЛАРЫ

БАКЫ. Фачиәли 19—20 јанвар һадисәләриндән дәрһал сонра Киров Рајон Комсомол Комитәси зәрәрчәкәнләрин аиләләринә гајғы көстәрмәји өз үзәринә көтүрмүшдүр. Ахы, фачиәнин гурбанлары әсасән кәнчләр олмушдур. Бәдбәхтлик үз вермиш һәр аиләјә мадди јардым ајырмаг гәрара алынмышдыр. Ф. Әлизадәнин аиләси Киров рајон комсомол комитәси јанында фәалијјәт көстәрән «Хәзәр» кәнчләрин елми техники мәркәзи «Хәзәр»ин һимајәси алтындадыр. Һәмин фачиәли кечә кәнч фәһлә евә гајытмады. Ону арвады вә үч өвлады чох көзләди. Бөјүк ушағы биринчи синфә кедир... Бундан сонра «Хәзәр» ән кичик ушаг һәдди-булуға чатанадәк һәр ај бу аиләнин һесабына 200—300 манат вәсаит көчүрәчәкдир.

Киров рајонунда фәалијјәт көстәрән «Си-бејсик» комсомолчу-кәнчләр кооперативи атасыз галмыш ики ушағы һамилијә көтүрмүшдүр. Рајондакы 5 нөмрәли такси паркынын комсомолчулары һәлак олмуш такси сүрүчүсүнүн аиләсинә бачардыглары гәдәр көмәк көстәрмәји гәрара алмышлар.

СТЕПАНАКЕРТ. Дағлыг Гарабағ Мухтар вилајәтинин азәрбајчанлы сакинләри Бакыда јанварын 19—20-дә баш вермиш фачиәли һадисәләри дәрин кәдәр һисси илә гаршыламышлар. Онлар гоһумларыны вә јахын адамларыны итирмиш бакылыларын дәрдинә шәрик чыхараг јаралылара вә һәлак оланларын аиләләринә бачардыглары гәдәр көмәк көстәрирләр. ДГМВ-нин Мартуни рајонундакы Гарадағлы кәндинин сакинләри онларын үнванларына үч мин манатдан чох вәсаит вә 500 килограм әт көндәрмишләр. Вәсаит вә әрзаг мәһсуллары топланышы давам едир.

ГАХ. Рајондакы әмәк коллективләринин нүмајәндәләри республика пајтахтына јола дүшмүшләр. Онлар зәрәрчәкәнләрин аиләләринә гида мәһсуллары—әт, сүд, дүјү, ун апарырлар. Һәр јердә Бакыда һәлак оланларын вә јараланланларын аиләләринә хејријјә јардымы фондуна вәсаит көчүрүлмәси давам едир. Нәсими адына, Ш. Руставели адына, «Гәләбә», «Ленин јолу», «Октјабр» вә дикәр колхозларын бејнәлмилəл коллективләринин әмәкчиләри 18,5 мин манат вәсаит топламышлар. Топланмыш вәсаитин бир һиссәси Н. Нәриманов адына шәһәр мәдәнијјәт вә истираһәт паркында Бакы фачиәсинин гурбанларынын шәрәфинә учалдылачаг абидәнин фондуна кечириләчәкдир.

ГАСЫМ ИСМАЈЫЛОВ. Шәфгәт фондунун һесабына даһа үч мин манат вәсаит кечирилмишдир. Һәмин вәсаити Гасым Исмајылов рајон мәдәнијјәт бирлијинин ишчиләри өз маашларындан ајырмышлар. Бу мадди јардым Бакыда јанвар күнләриндә һәлак оланларын вә јараланланларын аиләләринә тәгдим едиләчәкдир. Тәшвигат бригадаларынын үзвләри әмәк колективләриндә олур, адамлары ағыл вә зәканын сәсинә гулаг асмаға чағырыр, бунунла да рајонда вәзијјәтин сабитләшмәсинә, мүәссисәләрдә вә тәсәррүфатларда нормал әмәк аһәнкинин бәргәрар олунмасына чалышырлар.

САГАРЕЧО (Күрчүстан ССР). Гоншу республикадакы Сагаречо рајонунун Гарачөп кәндинин сакинләри дә Азәрбајчан пајтахтында јанварын 19—20-дә һәлак оланларын вә јараланланларын аиләләринә јардым көстәрмишләр. Гарачөплүләрин тәшкил етдикләри автомашынлар дәстәси гоншу республикадан Бакыја 5 тон әт, 4 тон картоф, бир о гәдәр дә ун, 1,5 тон јағ, 2 тон дүјү, шәкәр вә дикәр әрзаг мәһсуллары апармышдыр. Кәнд сакинләри һәмчинин зәрәр чәкәнләрин аиләләринә мадди јардым көстәрмәк вә Бакыда һәлак оланлара учалдылачаг абидә үчүн 704903 вә 700700 нөмрәли һесаблара 9 мин манат вәсаит көчүрмүшләр.

(Азәринформ).

ССР ИТТИФАГЫ ПРОКУРОРЛУҒУНДА

Февралын 8-дә ССР Иттифагы Прокурорлуғунда коллекијанын ичласы олмушдур. Ичласда ССРИ баш прокурору јанында хүсуси вачиб ишләр үзрә мүстәнтигләр Т. Х. Гдлјан вә Н. В. Иванов тәрәфиндән бурахылмыш кобуд ганунчулуг позунтулары һаггында мәсәләјә бахылмышдыр.

ССР Иттифагы Прокурорлуғунун идарә рәиси, Гдлјанын групунда ишләмиш бир сыра мүстәнтигләрин, нәзарәти һәјата кечирән прокурорларын, дикәр әмәкдашларын ганунчулуғу позмасы фактларынын тәһгигинә башчылыг едән В. И. Илјухинин мә'луматында Гдлјан вә Иванов, онларын групундан олан бә'зи мүстәнтигләр тәрәфиндән јол верилмиш өзбашыналыға вә ганунсузлуға, инсан ләјагәтинин тәһгиринә даир чохлу факт үзә чыхарылмышдыр. ССРИ Прокурорлуғунун идарә рәисинин мә'луматына көрә, сәкkиз ајдан чох чәкән тәһгигат заманы 500 нәфәрдән артыг шаһид диндирилмиш, сајсыз-һесабсыз үзләшдирмәләр кечирилмиш, ифадәләр јохланылмыш, күлли мигдарда сәнәд өјрәнилмишдир.

Коллекија ССРИ халг депутатлары олан Т. Х. Гдлјанын вә Н. В. Ивановун тутдуглары вәзифәләрдән азад едилмәси вә онларын гануна мүвафиг сурәтдә мәс'улијјәтә чәлб олунмасына разылыг алмаг үчүн ССРИ Али Советинә тәгдиматла мүрачиәт етмәк һаггында гәрар чыхармышдыр.

Прокурор нәзарәтиндәки чидди нөгсанлар кәскин тәнгид едилмишдир.

Коллекија Гдлјанын вә Ивановун башчылыг етдикләри истинтаг групунда позунтуларын тәһгигини баша чатдырмаг үчүн, һабелә истинтаг вә прокурор ишиндә ганунчулуғу мөһкәмләтмәк, совет адамларынын һүгугларынын е'тибарлы мүдафиәси үчүн конкрет тәдбирләр мүәјјәнләшдирмишдир.

Коллекијанын ишиндә ССР Иттифагы Прокурорлуғунун Т. Х. Гдлјан тәрәфиндән башчылыг едилмиш истинтаг групунун фәалијјәти илә бағлы материалларын јохланмасы үзрә комиссијаларын һәмсәдрләри, ССРИ халг депутатлары Р. А. Медведев, В. А. Јарин, һабелә ССРИ халг депутатлары, ССРИ Али Советинин ашкарлыг, вәтәндашларын һүгуглары вә мүрачиәтләри мәсәләләри үзрә комитәсинин үзвләри Ј. Ј. Соколова, Н. И. Игнатович, Б. С. Сәфәров, ичтимаи тәшкилатларын вә күтләви информасија васитәләринин нүмајәндәләри иштирак етмишләр.

Редактор Ј. КӘРИМОВ.

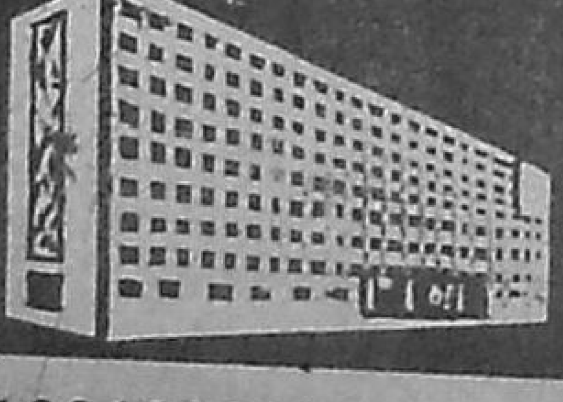

РЕДАКСИЈАНЫН ВӘ МӘТБӘӘНИН ҮНВАНЫ:
370146, БАКЫ—146,
МӘТБУАТ ПРОСПЕКТИ,
529-чу МӘҺӘЛЛӘ.

Редаксија VIII мәртәбәдә јерләшир.

ТЕЛЕФОНЛАР

Редактор—32-12-65; редактор мүавини—38-53-69; мәс'ул катиб—32-60-95; шө'бәләр; комсомол һәјаты вә әмәкчи кәнчләр—32-19-27; тәблиғат вә коммунист тәрбијәси—32-60-62; елм вә мәктәбли кәнчләр —32-19-09; јарадычы кәнчлик вә естетик тәрбијә—32-19-08; мәктублар—32-29-11; бөлмәләр: бәдән тәрбијәси, идман вә күтләви мүдафиә ишләри—32-60-62; комсомол прожектору—32-60-62; корректор—32-19-21; фотолабораторија—32-60-66; мә'лумат үчүн—32-12-46; мүһасибат —32-79-44; е'ланлар—38-53-63.

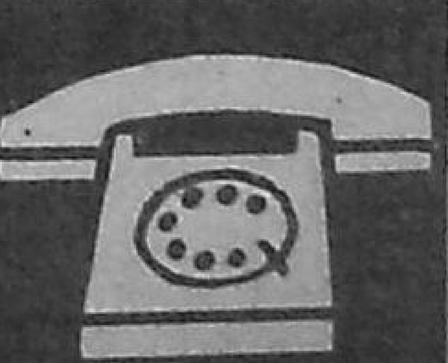

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 М 1 2 3 4 5 6 7 8

БАКЫ, «КОММУНИСТ» НӘШРИЈЈАТЫНЫН МӘТБӘӘСИ. БАКУ, ТИПОГРАФИЯ ИЗДАТЕЛЬСТВА «КОММУНИСТ». ФГ 19023 Сифариш 827